Een betere basis, een betere toekomst

Naar kansrijk onderwijs voor ieder kind

Paul van Meenen
Coauteur: Anne-Lise Olsthoorn

D66

Een betere basis, een betere toekomst

Naar kansrijk onderwijs voor ieder kind

Paul van Meenen
Coauteur: Anne-Lise Olsthoorn

D66

Het is 15 maart 2020.

Leerlingen, ouders, leraren, schoolleiders en alle andere betrokkenen bij het onderwijs krijgen te horen dat de scholen dichtgaan. Een besluit dat ik niet had verwacht ooit mee te maken. Kinderen hebben het recht op onderwijs. Zij verdienen goed onderwijs van de beste leraar. En nu gingen de schooldeuren dicht. Voorlopig niet meer de leraar en klasgenoten zien. Terwijl goed onderwijs de nabijheid van de leraar vereist. En kinderen juist zoveel leren van elkáár.

In de weken daarna wordt de kansenongelijkheid pijnlijk zichtbaar. Leraren werken met man en macht om zo snel mogelijk onderwijs op afstand te realiseren. Maar hiermee kunnen ze niet elke leerling in de klas bereiken. Er zijn kinderen kwijt. Scholen krijgen geen contact met ouders en leerlingen. Juíst die leerlingen voor wie school vaak de fijnste en veiligste plek is, blijken het kwetsbaarst te zijn.

Ook kan niet elk kind onderwijs op afstand volgen. Het ontbreekt sommige leerlingen thuis aan een computer, internetverbinding of rustig plekje. Niet alle ouders zijn in staat goed te helpen bij het thuisonderwijs. Deze leerlingen lopen een achterstand op. Terwijl leeftijdsgenootjes direct het afstandsonderwijs kunnen volgen op de iPad. Met ouders die zo goed en zo kwaad als het gaat thuisonderwijs geven. En soms ook een extra lesje geven. Zo kon ik het toch niet laten, als wiskundeleraar, om een paar sommetjes te doen met mijn kleindochter.

De ongelijkheid die de coronacrisis zichtbaar heeft gemaakt, speelt al langer. Al jaren stagneert de onderwijskwaliteit en neemt de kansenongelijkheid toe. Je afkomst bepaalt teveel je toekomst. Bij gelijk talent hebben leerlingen nu zelfs minder gelijke kansen dan tien jaar geleden. Het opleidingsniveau is steeds vaker erfelijk.

Het lerarentekort slaat extra hard toe op scholen met veel leerlingen met achterstanden, waardoor die scholen het nóg moeilijker krijgen. 24% van de 15-jarigen is dusdanig laaggeletterd dat ze niet goed kunnen meekomen in de maatschappij. Onaanvaardbaar. Er zit zand in de emancipatiemotor die het onderwijs heet. Slecht voor het individu en slecht voor Nederland.

Dit raakt niet alleen onze samenleving, maar kennis is ook onze enige grondstof. Het verval in het onderwijs vindt plaats ondanks het feit dat er afgelopen jaren fors meer geld naar het onderwijs is gegaan. Extra geld dat hard nodig was en waar D66 zich telkens sterk voor heeft gemaakt. Het komt te vaak niet bij de leraar en de leerling in de klas terecht.

Er is een ongezonde overheidsobsessie met systemen, rendementen en gemiddelden die de realiteit van de klas miskent. Het groeiende lerarentekort is te lang genegeerd. Leraren worden onvoldoende vertrouwd om te doen waar ze goed in zijn en staan onder grote werkdruk. En dan moeten wij, als D66, ook de eerste zijn om dit te erkennen en kritisch naar het systeem te kijken. Zodat elk kind in Nederland het beste onderwijs krijgt. En om breed draagvlak voor onderwijsinvesteringen te bouwen.

Daarom zijn wij in september 2019 begonnen met een Scholenreis door heel Nederland. In lerarenkamers, klaslokalen, aula’s en op schoolpleinen zijn we in gesprek gegaan over nieuwe ideeën. Over kansengelijkheid, het leraarschap en hoe het onderwijsgeld de klas bereikt. Vanuit het kind en de leraar. Want het onderwijs verdient een grote ambitie. Om de beste en gelijke kansen te bieden aan ieder kind.

Om de leraar weer de eigenaar te maken van haar of zijn eigen vak. Toen kwam de coronacrisis. De crisis biedt een nieuw perspectief om voorbij vastgeroeste patronen en systemen te denken. En kent ook gevolgen, die we willen vasthouden. Zoals de toegenomen waardering voor de leraar. De leraren hebben zich van hun allerbeste kant laten zien. Vanuit hun professionaliteit én hun betrokkenheid bij iedere leerling in de klas hebben ze met een ongekende snelheid alternatief en innovatief onderwijs opgezet. Leraren floreerden in de ruimte en het vertrouwen, dat ze kregen. Aan de andere kant ervaren ouders wat een oneindig geduld, rust en vertrouwen het kost om kinderen te laten leren.

In de coronacrisis zien we een bevestiging van de noodzaak om nieuwe keuzes te maken voor het beste onderwijs met de beste kansen. Dat begint met een visie op de basis, de kinderen van 0-18 jaar.

Zij krijgen wat D66 betreft het recht op een goede ontwikkeling en goed onderwijs, het leerrecht.
In een onderwijsbestel dat ieder kind optimaal laat leren. We zien de ontwikkeling van het kind van 0 tot 18 jaar als doorlopend en samenhangend.
Onze visie voor de toekomst van het funderend onderwijs is opgebouwd vanuit zes perspectieven: de leraar, de kinderopvang, de basisschool, het voortgezet onderwijs, onderwijs en zorg en geld naar scholen.

Zo kan een nieuwe generatie zich breed ontwikkelen en vrij leren denken in onderwijs dat is gebaseerd op het bieden van de beste kansen. Waar overgangen beter getimed zijn en minder bepalend. Waar toetsen kinderen verder helpen in plaats van beleidsmakers en bestuurders dienen. Waar de nadruk ligt op leren en geduld met kinderen in plaats van presteren en afrekenen.

Waar leraren tijd en ruimte krijgen om hun onderwijs te optimaliseren. Waar academisch geschoolden en vak- en beroepsgeschoolden gelijk worden gewaardeerd. Alleen dan krijgt iedereen in Nederland de kans krijgt zich volledig, gelukkig, en gezond te kunnen ontwikkelen. Je kan alleen vrij zijn, als iedereen de kans heeft om zich te ontplooien, talent te ontwikkelen en vrij kan deelnemen aan de samenleving. En ons onderwijs is de allerbeste manier om ervoor te zorgen dat iedereen die kansen krijgt.

Daarom komen wij met onze visie op het onderwijs. Met hoe het onderwijs er uitziet als we écht alle kinderen de beste kansen willen geven. Wie je ook bent. Waar je ook vandaan komt. Wie je ouders ook zijn.

Paul van Meenen

Inhoud onderwijsvisie

Leraren		**10**
Richtingwijzer 1	Naar een eerlijker salaris	18
Richtingwijzer 2	Naar minder lesuren	22
Richtingwijzer 3	Naar een professionele beroepsgroep	28
Voorstellen		
Het jonge kind		**33**
Richtingwijzer 1	Naar kinderopvang voor iedereen	40
Richtingwijzer 2	Naar een samenspeelrecht	44
Voorstellen		49
Basisschool		**51**
Richtingwijzer 1	Extra geld voorkansen	60
Richtingwijzer 2	Naar de brede brugklas	63
Richtingwijzer 3	Naar de rijke schooldag	65
Voorstellen		68
De middelbare school		**70**
Richtingwijzer 1	Naar de brede brugklas	80
Richtingwijzer 2	Van niveaus naar richtingen	84
Richtingwijzer 3	Naar een rijke schooldag	86

Richtingwijzer 4	Naar maatwerk	88
Richtingwijzer 5	Naar toegankelijk vervolgonderwijs	92
Voorstellen		96
Onderwijs en zorg		**98**
Richtingwijzer 1	Naar de inclusieve school voor iedereen	105
Richtingwijzer 2	Naar het leerrecht	113
Richtingwijzer 3	Naar een zorgteam per school	116
Voorstellen		119
Geld naar school		**121**
Richtingwijzer 1	Geld naar scholen	128
Richtingwijzer 2	Naar samenwerking in het belang van het kind	132
Richtingwijzer 3	Naar een sterke schoolleider	135
Richtingwijzer 4	Naar de school midden in de samenleving	137
Richtingwijzer 5	Naar beter toezicht	140
Voorstellen		**143**
Dankwoord		**145**

Leraren

Obstakels van nu

Onderbezet, onderbetaald en overwerkt

Leraar is een fantastisch beroep. Je hoeft je nooit af te vragen of je werk ertoe doet. Want dag in, dag uit zie je het effect in de klas: Een nieuw inzicht, wat extra zelfvertrouwen, een bijdehand grapje. Vraag iemand naar zijn lievelingsleraar en je krijgt gegarandeerd een prachtig verhaal. Toch staat het leraarschap in een negatief daglicht. De werkdruk is te hoog, het salaris te laag en er heerst een ernstig tekort waardoor het op veel scholen elke dag weer gaten vullen is. Leraren hebben in de lesweek geen tijd voor professionalisering, voorbereiding en extra ondersteuning voor een leerling. Dit maakt niet alleen het beroep onaantrekkelijker, het is ook slecht voor de kwaliteit van het onderwijs[1].

Onderbezet

Al in 2007 waarschuwde een commissie van leraren dat er zowel een kwalitatief als een kwantitatief lerarentekort zat aan te komen[2]. Het is onvoorstelbaar dat het tekort alsnog naar de huidige omvang is opgelopen. Al die tijd is het lerarentekort genegeerd of zelfs vergroot. Leraren zijn jarenlang niet betrokken bij overheidsbeleid. Veel hervormingen zijn mislukt omdat het ontbrak aan draagvlak onder leraren[3]. Ondertussen nam ook op de school de afstand tussen leraar en management toe door bestuurlijke schaalvergroting. De groeiende problemen van de werkvloer – bijvoorbeeld rond de werkdruk en het salaris – kwamen niet op de radar van de schoolbesturen en de overheid.

De hele samenleving is de dupe van het tekort[4]. Leraren zijn de belangrijkste factor voor goed onderwijs.
Bij een tekort ontstaat er een bedreiging voor de onderwijskwaliteit. Er vallen lessen uit, collega's die de leerlingen niet goed kennen moeten bijspringen of klassen worden samengevoegd.

Door het kwantitatieve tekort worden er concessies gedaan aan de kwalitatieve eisen
aan leraren en worden noodgedwongen onbevoegde mensen voor de klas gezet. Zo wordt een vak als wiskunde, waar veel leerlingen moeite mee hebben, regelmatig door onbevoegden gegeven.
Niet vreemd dat internationaal vergeleken de wiskundescores van Nederlandse leerlingen dalen[5].

Scholen met kansarme leerlingpopulaties hebben bovendien meer last van de het lerarentekort. Lesgeven op dit soort scholen is doorgaans intensiever en emotioneel belastender. Ouders zijn moeilijker bereikbaar, er zijn meer kinderen met leer- en gedragsproblemen en er is veel armoedeproblematiek waardoor kinderen bijvoorbeeld niet hebben ontbeten of geen jasje aan hebben als ze op school aankomen.

Bij een tekort kiezen (beginnende) leraren er begrijpelijkerwijs vaak voor om les te geven op andere scholen. Precies daar waar kinderen het onderwijs het hardste nodig hebben, komt nu de kwaliteit als eerste in het gedrang[6].

Het lerarentekort versterkt zichzelf doordat het afbreuk doet aan de aantrekkelijkheid van het beroep. Ook krijgen startende leraren direct veel op hun bord en worden onvoldoende begeleid. Hierdoor verlaat een kwart van de leraren binnen vijf jaar het onderwijs, met name ook door de praktijkschok[7]. Al met al wordt er in 2025 in het basisonderwijs een tekort verwacht van 3.100 fte en in het voortgezet onderwijs vooral bij vakken als de talen, informatica, natuurkunde, scheikunde en rekenen/ wiskunde van 1.350 fte[8].

Leraren zijn de belangrijkste factor voor goed onderwijs. Bij een tekort ontstaat er een bedreiging voor de onderwijskwaliteit.

Onderbetaald

Er is een kloof tussen het salaris van basisschoolleraren en dat van middelbare schoolleraren. Niemand kan deze kloof goed verklaren. Zowel de pabo als de tweedegraadslerarenopleiding zijn zijn van hbo-bachelor-niveau. Beide sectoren hebben ook academisch geschoolde leraren (eerstegraads en academische pabo). Deze kloof is vergroot omdat de basisschoolbesturen zich niet aan afspraken hebben gehouden met betrekking tot de functiemix., in tegenstelling tot middelbare schoolbesturen die zich wél aan de afspraken hebben gehouden.

Hierdoor zijn basisschoolleraren onterecht niet in een hogere salarisschaal geplaatst. Bovendien hebben de lerarensalarissen lange tijd op de nullijn gestaan. Vanaf 2017 zijn de eerste stappen gezet met een extra salarisverhoging van 10% voor de basisschoolleraren, maar de kloof is nog niet gedicht.

Overwerkt

Internationaal vergeleken geeft het Nederlands onderwijs veel uren les. We staan in de top 5 van landen met de meeste onderwijstijd. Een basisschoolleraar geeft per jaar 147 uur meer les dan het gemiddelde in OESO-landen[10].Hierdoor blijft er weinig tijd over voor leraren om bijvoorbeeld samen te werken met het lerarenteam, lessen voor te bereiden en differentiatie toe te passen tussen de leerlingen. Als een leraar dat wel doet, werkt hij of zij daar onbetaald voor over.

Veel les betekent dus niet automatisch beter onderwijs. Het gaat om de kwaliteit van lesuren, niet de kwantiteit. Onderwijs fungeert nu eerder als compensatie voor ondermaatse kinderopvang. Zie hieronder de vergelijking van het aantal lesuren met onze buurlanden en twee top presterende onderwijslanden Finland en Japan[11].

Land	Lesuren per jaar basisschool
Nederland	930
Frankrijk	900
Duitsland	800
België	748
Japan	739
Finland	677
OESO gemiddelde	783

OECD (2019), Education at a Glance 2019: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris,

De werkdruk kent echter meer oorzaken. Er wordt veel gevraagd van leraren. De politiek roept om de zoveel tijd dat het onderwijs moet vernieuwen Of het onderwijs moet een maatschappelijk probleem oplossen zoals overgewicht. Sommige besturen hebben een doorgeslagen verantwoordingscultuur en daarmee een hoge administratiedruk voor de leraren.

Ook zijn sommige ouders veeleisend. En door passend onderwijs hebben leraren vaak meerdere kinderen in de klas met extra ondersteuningsbehoeften die extra tijd of bepaalde expertise vereisen.

Leraren willen zelf ook alle kinderen in de klas het onderwijs geven dat ze nodig hebben. Maar als je veel uren lesgeeft in een grote klas én weinig scholingsmogelijkheden hebt, lukt dat simpelweg niet. De spanning tussen al deze vragen en vereisten enerzijds en de beperkte mogelijkheden om eraan te voldoen of te vernieuwen anderzijds levert werkdruk en stress op. Bovendien kent het leraarschap een hoge emotionele belasting[12].

Leraren onderhouden een sterke band met hun leerlingen en zijn begaan met de persoonlijke problemen die automatisch de klas binnenkomen.

Ongeveer 1 op de 4 mensen in het onderwijs heeft burn-outklachten. Dat is het hoogste burn-outpercentage in Nederland[13]. Een veel gehoorde uitspraak op de D66 scholenreis was dan ook: “Ik werk vier dagen per week zodat ik vijf dagen kan werken”. Om hun baan volledig uit te kunnen voeren, hebben leraren meer tijd nodig waarbij ze niet voor de klas staan.

Voor de toekomst

Wie de kwaliteit van het onderwijs wil verbeteren moet eerst kijken naar de leraren. Zij maken het onderwijs. Zonder de stevige basis van goede en gelukkige leraren slaagt geen enkele onderwijsambitie. Daarom begint de visie van D66 op onderwijs met de leraar.

Om het lerarentekort terug te dringen zijn diverse maatregelen getroffen. Zo is het salaris verhoogd, is er extra geld voor het verlagen van de werkdruk en is er een halvering van het collegegeld voor 2 jaar aan de pabo.

Maar dat is niet genoeg. Om het tekort structureel terug te dringen moet het beroep leraar veranderen naar een volwassen, professionele en vooral mooiste baan die er is.

Richtingwijzer 1

Naar een eerlijker salaris

Leraren zijn een belangrijk onderdeel van de samenleving. Zij zorgen ervoor dat een dubbeltje wél een kwartje kan worden, dat kinderen zoveel mogelijk leren en hun talenten en persoonlijkheid optimaal ontwikkelen. Leraren leggen bij elke nieuwe generatie de basis voor verdere studie, werk, samenleven en deelname aan de maatschappij.

Kortom, leraren leveren ons per persoon én als samenleving als geheel ongelofelijk veel op. Zij verdienen dus in de eerste plaats een passende waardering.
Het verschil tussen het salaris van een leraar in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs is niet uit te leggen. Deze salariskloof moet dicht. Het salaris van basisschoolleraren wordt omhoog bijgesteld naar het niveau van hun collega's in het voortgezet onderwijs. Lerarensalarissen groeien voortaan mee met de beloning in de marktsector.

Hierdoor kunnen alle leraren in het funderend onderwijs in een gezamenlijke cao komen, waar ook de pedagogisch medewerkers onder vallen.

Om de aantrekkelijkheid van het beroep verder te versterken en leraren te behouden voor het onderwijs, komt er een nieuw functiegebouw. Met betere carrièreperspectieven en bijbehorende salarisstappen. Waar professionalisering wordt erkend, benut en beloond. Het nieuwe functiegebouw wordt echter niet opgesteld door de politiek, maar door de leraren zelf, door de beroepsgroep.

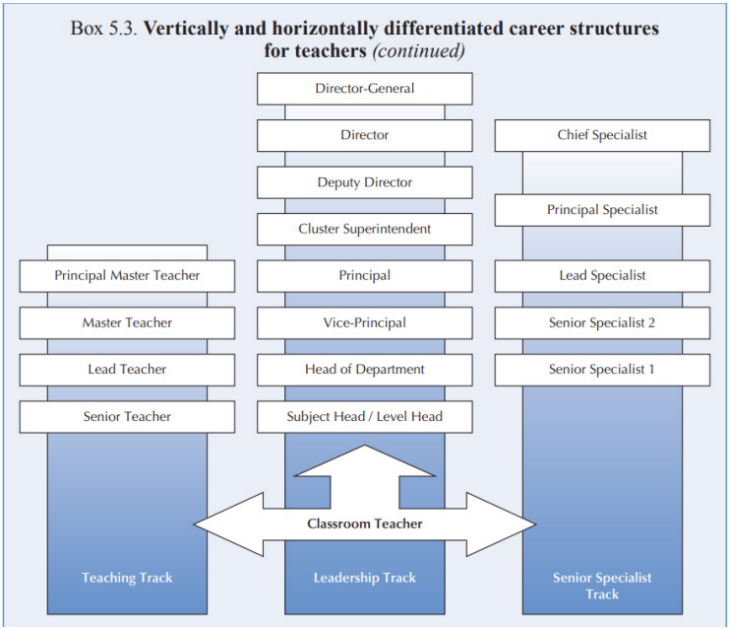

Internationale vergelijking

Een interessant voorbeeld is het functiegebouw dat ze in Singapore hebben doorgevoerd. Daarin kunnen leraren niet alleen doorgroeien naar leidinggevende of coördinerende functies, zoals nu in Nederland voornamelijk het geval is.

In Singapore kan je juist ook doorgroeien in onderwijsinhoudelijke ontwikkeling, instructie of diagnostiek. Hierdoor kan je als leraar doorleren naar vakdocent of een specialisatie halen in bepaalde leer- of gedragsproblemen.

Richtingwijzer 2

Naar minder lesuren

Ook de werkdag van leraren wordt anders. De lestaak van elke leraar in het funderend onderwijs gaat terug naar maximaal 20 lesuren per week. Dit betekent niet dat leerlingen ook korter naar school gaan, maar daar komen we later op terug. Leraren krijgen tijd voor ontwikkeling van hun onderwijs en van henzelf. En ook weer tijd voor die individuele leerling die wat extra nodig heeft. Dat maakt het leraarschap tot de volwassen, professionele en vooral mooiste baan die er is.

Het verlagen van het aantal lesuren verlaagt de tijdsdruk en draagt daarmee bij aan het verlagen van de werkdruk. Het creëert een betere verdeling op een werkdag tussen lesgeven en andere taken. Dit is slechts één kant van het verhaal achter de werkdruk in het onderwijs.

Zoals eerder genoemd, spelen de mate van autonomie en emotionele belasting ook een grote rol. Hier komen we later op terug bij de hervorming van het systeem en de combinatie zorg en onderwijs.

De nieuwe invulling van het leraarschap maakt een fulltimebaan aantrekkelijker. Meer fulltimers zijn goed voor de professionalisering van het beroep. Zij kunnen sneller meer ervaring opdoen, intensiever samenwerken en meer nascholing volgen. Door het aantal lesuren te verlagen, verhoogt de professionaliteit en het werkplezier van leraren. Daarmee is het een enorme impuls voor de kwaliteit van het onderwijs.

Van uitvoerder naar vormgevers

Elke leraar leert de theorie van Ryan & Deci over intrinsieke motivatie. Bij deze motivatie doe je iets omdat je het leuk vindt, niet voor de beloning of de straf. Essentieel dus voor leraren om de klas aan het werk te houden zonder te moeten dreigen met beloning of straf.
Om dit te realiseren moeten kinderen zich competent voelen, autonomie ervaren en een goede veilige relatie onderhouden. Het model wordt in vrijwel elke klas toegepast maar lang niet in elk lerarenteam: Leraren gaan zich incompetent voelen omdat ze geen tijd of mogelijkheden hebben om elke dag aan ieder kind het beste onderwijs te geven.

De beperkte tijd en mogelijkheden zorgen ook dat de leraar nauwelijks meer het onderwijs vormgeeft. De autonomie is verdwenen en te vaak moeten leraren opgelegd beleid uitvoeren of een voorgeschreven lesmethode volgen. Ook voor samenwerking en steun in het lerarenteam is nauwelijks tijd. Bovendien kan de leraar te vaak niet rekenen op de steun van hun bestuur. Door de leraren tijd en ruimte te geven om te werken aan hun competenties, autonomie en betrokkenheid bij de schoolorganisatie, geven we hun motivatie voor het vak terug. Het zal het onderwijs goed doen.

Professionalisering kost veel tijd in het onderwijs omdat lesgeven gebaseerd is op gedrag en routines[15]. Het vereist een constante koppeling van nieuwe kennis aan de dagelijkse lespraktijk. De vrijgevallen tijd biedt ruimte aan leraren om in teamverband te werken aan beter onderwijs aan de hand van ervaringen uit de klas.

Dit zorgt er ook voor dat het onderwijs responsiever wordt voor verbeteringen en vernieuwingen. Leraren hebben namelijk de tijd om nieuwe vaardigheden aan te leren. Dit komt allemaal ten goede aan de kwaliteit van het onderwijs. De overheid voorziet in lerarenbeurzen die zowel de kosten van de opleiding als de vervanging op school vergoeden. Zo krijgen leraren de ruimte om op de opleiding én op school verder te ontwikkelen.

Net afgestudeerde leraren zijn startbekwaam maar logischerwijs nog geen volleerd docent. Teveel leraren stoppen na een paar jaar les te hebben gegeven. Zij hebben dus extra ondersteuning en voorbereiding nodig en geven dus minder les. Zij staan de eerste twee jaar 16 uur voor de klas en krijgen supervisie van een ervaren leraar die medeverantwoordelijk is en praktijkkennis overdraagt. Het is vergelijkbaar met een traineeship binnen het bedrijfsleven of de coschappen binnen het ziekenhuis.

GROENEW

Richtingwijzer 3

Naar een professionele beroepsgroep

In crisismomenten ontstaan soms de mooiste initiatieven. Zo ontpopte POinActie zich in razend tempo tot een volwaardige vakbond die een zelfbewuste, professionele en betrokken beroepsgroep vertegenwoordigde. Het lukte om plichtsgetrouwe leraren in actie te laten komen voor het beste onderwijs voor alle kinderen. Beroepsgroepvorming van, voor en door leraren laat waarschijnlijk niet lang op zich wachten. Dat is ook hoognodig.

De zorgsector laat zien het goed is als de beroepsgroep zelf gaat over bijvoorbeeld de opleiding, een register en het nascholingsaanbod. Dat werkt veel beter dan een van boven opgelegde 'Haagse Blauwdruk'. Het zorgt voor een betere koppeling tussen praktijk enerzijds en opleiding en beleid anderzijds.

Leraren weten zelf het beste wat nodig is voor huidige en toekomstige leraren. Zij moeten dus de verantwoordelijkheid en de ruimte krijgen om constant te sturen op verbetering van hun beroep. De beroepsgroep kan leraren ondersteunen bij belangenbehartiging, opleidingskansen en contacten. De vorming van de beroepsgroep moet aan de leraren zelf blijven. De overheid moet de vorming faciliteren met de benodigde middelen.

Op de scholenreis hebben we op de Marnix academie en de Hanze Hogeschool (aanstormende) leraren gesproken die barstens vol goede ideeën zitten om het onderwijs te verbeteren. Zoals voor de verrijkingen van de lerarenopleidingen, tweedegraads vakdocenten in het basisonderwijs en de samenwerking met ouders. We kunnen alle vertrouwen hebben in de beroepsgroep.

Voorstellen

- Dichten van de salariskloof tussen basisschool en middelbare schoolleraren. Een leraar geeft maximaal 20 lesuren per week, zodat er tijd is om te werken aan het vak.
- Een beginnende leraar geeft de eerste twee jaar 16 uur per week les. Stimuleren van een beroepsgroepsvorming van leraren. Zij krijgen zeggenschap over het beroep, de opleiding en een nieuw functiegebouw.
- 1 cao voor het funderend onderwijs met nieuw functiegebouw gevormd door beroepsgroep
- Lerarenopleiding in handen van de beroepsgroep. Zij bepalen de inhoud en leggen de link tussen opleiding en praktijk.
- Er zijn toereikende lerarenbeurzen, zodat bij-, na-, en omscholing makkelijker wordt.

Het jonge kind

Obstakels van nu

Valse start

De eerste jaren van een kind zijn voor een belangrijk deel bepalend voor de verdere ontwikkeling. Kinderen die in deze fase een achterstand oplopen, halen die later vaak nauwelijks meer in [16]. Het ene kind groeit op in een taalrijke en stimulerende omgeving en gaat naar een goede kinderopvang. Het andere kind heeft onrustige eerste jaren, gaat helemaal niet naar de opvang en loopt een achterstand op[17].

Op dit moment is er voor deze laatst genoemde groep kinderen vanaf 2,5 jaar 16 uur per week voor- en vroegschoolse educatie. Dat is er voornamelijk op gericht om spelenderwijs taalachterstanden in te halen[18]. Maar eigenlijk is dit al laat en kunnen we de opgelopen achterstanden al moeilijk inhalen voor ze naar school gaan.

Bovendien zorgen deze verschillende vormen van opvang ervoor dat kinderen al vanaf de eerste jaren worden gescheiden naar sociaaleconomische kansen. Terwijl het in die jaren juist belangrijk is voor kinderen om samen spelenderwijs op te groeien, omdat kinderen veel van elkaar leren. Op het gebied van taal maar bijvoorbeeld ook sociale regels [19]. Een ander gevolg van deze gescheiden aanpak is dat een basisschool kinderen binnenkrijgt die van vier verschillende soorten opvang komen.

Hierdoor kunnen zij lastig samenwerken, een soepele overgang voor ieder kind realiseren en zorgen voor een doorlopende leerlijn. De kwaliteit van de kinderopvang is de laatste jaren toegenomen maar, de gemiddelde educatieve kwaliteit is duidelijk nog te laag[20]. Terwijl de kwaliteit van de kinderopvang van groot belang is voor de ontwikkeling van het kind.

Onderwijs

Kinderdagverblijf (43%*)

Gemiddeld 5,4 instellingen per school

21% vanuit grootste kinderdagverblijf

Gastouders(11%*)

Gemiddeld 2,3 gastouders per school

*Combinatie van beide komt voor. Daarnaast gaat 9% ook naar de peuterspeelzaal.

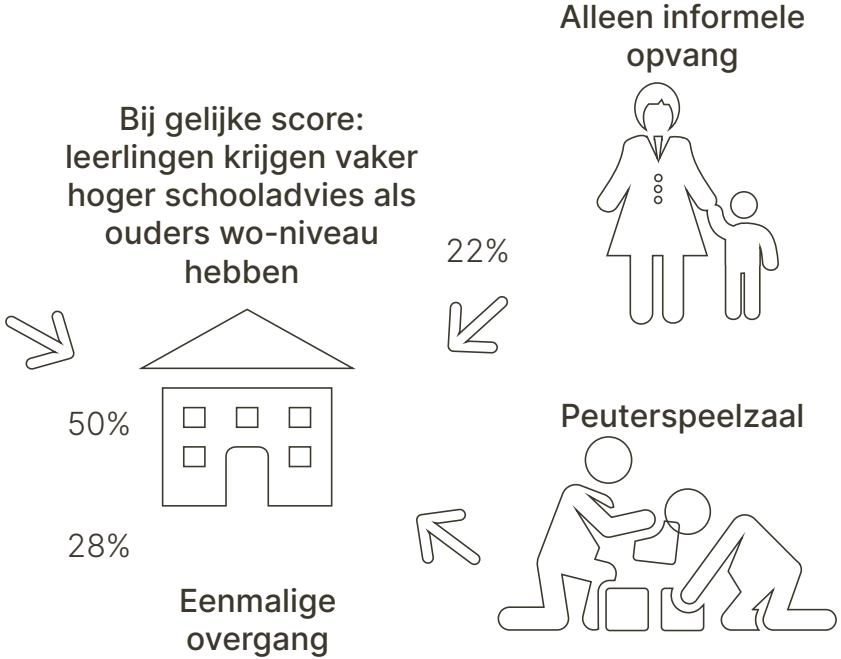

Figuur uit 'Advies taskforce samenwerking onderwijs en kinderopvang'

Spitsuur van het leven

Ouders van jonge kinderen zitten in een stressvolle levensfase door het combineren van zorg, werk en een sociaal leven. Het is het spitsuur van het leven. Hoewel veel jonge ouders gelukkig zijn, geven zij ook aan zich opgejaagd en gestrest te voelen[21]. Op dit moment sluiten opvang en onderwijs onvoldoende aan op het leven van een jong gezin.

Kinderen moeten naar verschillende locaties voor opvang of onderwijs. En de openingstijden van opvang zijn doorgaans niet afgestemd op afwijkende en flexibele werktijden[22]. Ouders organiseren zich een slag in de rondte met oppas, grootouders en buren om de gebreken van de voorzieningen op te vullen.

Versnippering

Niet alleen de kinderen zijn verdeeld, het hele beleid is versnipperd[23]. Kinderopvang wordt vanuit de overheid nu voornamelijk gezien als instrument voor arbeidsparticipatie. Daarom wordt de kinderopvang betaald door het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, werkgevers en werkende ouders zelf[24].

Werkende ouders zijn vaak veel geld kwijt aan kinderopvang. Kinderen van ouders zonder werk kunnen niet naar de kinderopvang. Zij krijgen voor- en vroegschoolse educatie. Dat wordt betaald door het ministerie van Onderwijs en de gemeente.
De achterliggende argumentatie achter dit verschil, is dat dit wordt gezien als instrument om achterstanden voor de basisschool te voorkomen.

De laatste jaren is er meer aandacht voor de ontwikkeling van het jongste kind, maar dit komt uit ministerie van Volksgezondheid[25]. Onderling is er nauwelijks aansluiting in beleid tussen onderwijs, zorg en sociale zaken. Deze versnippering in aanpak, doelstellingen, financiering, verantwoordelijkheid en toezicht zorgt ervoor dat er grote verschillen zijn in de kwaliteit en de toegankelijkheid.
Het creëert verschillen tussen verschillende vormen van opvang[26]. Dat is niet in het belang van de ontwikkeling van kinderen. Bovendien werkt dit de segregatie tussen kinderen verder in de hand[27].

Kinderen worden vanaf 2,5 jaar gesegregeerd naar de sociaaleconomische kansen

Op de scholenreis hebben we gezien dat er steeds meer plekken zijn waarbij kinderopvang, scholen en zorg nauw samenwerken. Samen zijn zij gericht op de ontwikkeling van het kind. Denk hierbij aan de brede scholen, vensterscholen en integrale kindcentra. Vanuit één organisatie geven zij, als gemeenschap, aan ieder kind de beste kansen. Door de versnippering van beleid lopen zij continu tegen belemmeringen in wet- en regelgeving aan. Vanuit de overheid zijn deze organisaties nog totaal gescheiden werelden met eigen inspecties.

Een kind uit groep 1 mag bijvoorbeeld absoluut niet een dagje terug naar het opvang gedeelte. 85% van de bestuurders geeft aan hier last van te hebben[28]. De overheid zit deze initiatieven op dit moment in de weg. Bovendien starten deze initiatieven vooral in wijken met veel tweeverdieners en weinig achterstandsleerlingen waardoor ook hier een tweedeling is te zien[29].

D66 wil dat de brede school de norm wordt voor alle kinderen en niet langer de uitzondering.

Voor de toekomst

Vanaf vier jaar gaan kinderen naar de basisschool. Dat is een vanzelfsprekendheid in Nederland. Wij willen kinderopvang minstens net zo belangrijk en vanzelfsprekend maken als school. Een plek waar alle kinderen kinderen naartoe gaan en er oog is voor hun ontwikkeling.

Zodat er een samenleving ontstaat waar mensen met verschillende achtergronden letterlijk met elkaar hebben geknikkerd. Zodat ouders met een gerust hart naar hun werk kunnen gaan en weten dat hun kinderen in goede handen zijn.

Richtingwijzer 1

Naar kinderopvang voor iedereen

De kinderopvang wordt een publiek bekostigde en algemeen toegankelijke voorziening. Aansluitend op het ouderschapsverlof krijgt elk kind in Nederland gratis opvang. De huidige opvang, voorschoolse educatie en peuterspeelzaal worden samengevoegd tot één voorziening. Zo worden alle kinderen bereikt, groeien ze samen op en leren ze van elkaar. En zo wordt het toegankelijk voor alle ouders.

D66 wil af van het toeslagensysteem. Eerder heeft D66 een voorstel gedaan om dit te realiseren en de kinderopvang een gratis publieke voorziening te maken.[30] De kinderopvang wordt direct publiek bekostigd. Daarbij hoort dat alle kinderopvangorganisaties maatschappelijk verantwoord ondernemen en zich blijven inzetten om de kwaliteit en de veiligheid van de kinderopvang te verbeteren.

Het belang en het welzijn van het kind staan voorop. Zo behouden we de kenmerkende creativiteit, professionaliteit en dienstverlening van deze sector. Maar maken we een einde aan de cowboys en de sprinkhanen op de markt.

Het gratis maken van de kinderopvang vraagt om een flinke investering. Een goede en eerlijke start heeft forse maatschappelijke baten, zowel voor kinderen als voor de samenleving als geheel. Nobelprijswinnaar Heckman heeft aangetoond dat hoe jonger de investering in het kind, des te meer profijt later voor het kind en de samenleving. Het voorkomt toekomstige ineffectieve kosten.

Denk hierbij aan kosten in de zorg, sociale voorzieningen, alfabetiseringsprogramma's, achterstandenbeleid, schooluitval, en verval naar criminaliteit. Maar het zorgt ook voor hogere economische opbrengsten door de beter opgeleide beroepsbevolking.

Dit wordt aangeduid met het ‘skill multiplier-effect’: vaardigheden die worden aangeleerd in de periode 0-4 zijn bepalend voor de leerprestaties later. Dit effect is sterker voor kinderen met het risico op achterstanden. Hoe jonger de achterstanden worden aangepakt, des te beter de achterstanden weer worden ingelopen of zelfs ongedaan gemaakt kunnen worden[31]. Voorkomen is en blijft beter, en goedkoper, dan genezen.

Figure 1: Rate of Return to Human Capital Investment at Different Ages

Grafiek uit voetnoot Heckmann

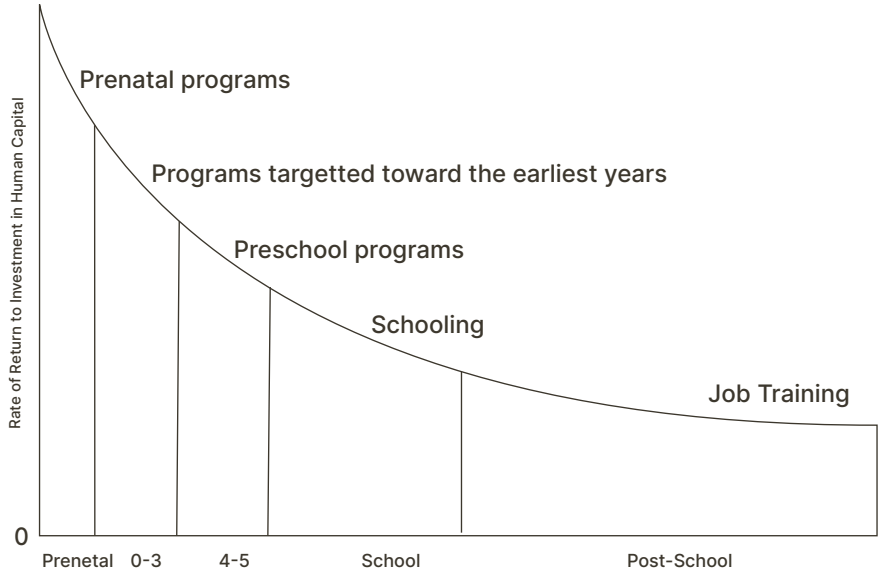

Een toegankelijke en kwalitatieve kinderopvang heeft ook een positief effect op werkende moeders. Nederlandse moeders werken internationaal vergeleken weinig uren[32]. 9 op de 10 moeders is op enig moment thuis terwijl de partner werkt. In gezinnen waarvan kinderen naar de opvang gaan, werken moeders meer uren; terwijl er geen samenhang is met de gewerkte uren van de vader[33]. Dit toont aan dat de zorg voor kinderen voor en na school op dit moment nog grotendeels rust op de schouders van de moeders. Zij hebben er profijt van als de opvang beter wordt geregeld. Moeders kunnen meer uren werken, daardoor betere posities krijgen en financiële onafhankelijkheid bereiken[34]. Goed voor de positie van de vrouw én goed voor de samenleving en de economie.

Wij werken toe naar een toekomst waar opvang en onderwijs fysiek op één locatie worden aangeboden met ruime openingstijden.

De brede school biedt een aanbod van 0 tot 12-jaar met zowel opvang als onderwijs. Hierdoor is de kinderopvang beter toegespitst op het moderne gezinsleven. Het draagt bij aan een meer ontspannen en plezierig werk- en privé balans voor jonge ouders. Er is bovendien één aanspreekpunt voor ouders. Dat versterkt ook de onderlinge betrokkenheid en samenwerking tussen ouder(s), leraar en pedagogisch medewerker.

Voor het kind verzacht het de wisselingen op een dag en in hun schoolloopbaan. Een kind is op één plek, met dezelfde kinderen om zich heen, waar dezelfde regels gelden, en eventueel met hun broertje of zusje in de buurt. Deze rust is in het belang van het kind. Bestaande mooie kinderopvangfaciliteiten kunnen blijven. Wel is het van belang dat er nauwe onderlinge samenwerking ontstaat met de basisschool.

Richtingwijzer 2

Naar een samenspeelrecht

Zoals genoemd zijn de eerste jaren van een kind zeer bepalend voor de verdere ontwikkeling. Daarom is het van belang dat de kwaliteit van de kinderopvang goed op orde is. Er is aandacht nodig voor de ontwikkeling van het kind. Voor kinderen tot zes jaar voeren we een samenspeelrecht in (voor oudere kinderen een leerrecht, zie daarvoor het hoofdstuk onderwijs en zorg).

Dit betekent niet dat kinderen achter een bureautje een kleutertoets aan het maken zijn, maar dat kinderen samen opgroeien in een taalrijke en stimulerende omgeving. Jonge kinderen spelen en zingen samen en luisteren samen naar verhaaltjes en liedjes. Kinderen met taalachterstand krijgen extra ondersteuning. Tussen de middag krijgen de kinderen een gezonde warme maaltijd.

Spelen

Spelen is belangrijk voor de ontwikkeling van kinderen. In de natuur is dit terug te zien. Zo stoeien welpjes met elkaar om later betere jagers te worden. Ook bij kinderen zorgt spelen voor een fysieke, cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling, concentratie en zelfbeheersing. Het bereidt voor op de vaardigheden die de rest van het leven nodig zijn zonder prestaties te verwachten. Op deze manier wordt het leerproces niet gefrustreerd, maar wakkert het de intrinsieke motivatie en nieuwsgierigheid van kinderen aan. Het is een plezierige ervaring, die zorgt voor een positief zelfbeeld; essentieel voor latere leerprestaties[35].

Leraren die gespecialiseerd zijn in het jonge kind zijn vooral bezig met spelbegeleiding. Vanuit observatie stimuleert de leraar het spel met de leerdoelen voor ogen. Dit is niet te onderschatten en ingewikkelder dan op het eerste oog lijkt[36].

Samen spelen met verschillende kinderen zorgt ervoor dat alle kinderen een betere intellectuele en sociale ontwikkeling doormaken. Het tv-programma ‘The secret life of four year olds’ maakt mooi zichtbaar hoeveel sociale regels spelenderwijs worden aangeleerd door kinderen. Zo wordt er onderhandeld over speelgoed, een ‘baas’ aangewezen bij een gezamenlijk spelletje en worden er bondjes gesloten bij een ruzie.

De opvang voorziet zowel in zorg als ontwikkeling en dit loopt soepel in elkaar over. Leraren gespecialiseerd in het jonge kind en pedagogisch medewerkers werken samen voor de gezonde ontwikkeling en het veilig opgroeien van kinderen (zie Leraren). Dit verhoogt de kwaliteit en het aanzien van de kinderopvang. Onderzoek toont aan dat de kwaliteit van de voorzieningen grotendeels wordt bepaald door de kwaliteit van de professional[37]. Leraren creëren een stimulerende omgeving en vormen het leerplan, waarin jonge kinderen spelenderwijs sociale, motorische en taalvaardigheden ontwikkelen.

Door spraak- en taalvaardigheden te bevorderen (zoals woordenschat en klanken), leren kinderen op latere leeftijd makkelijker lezen en schrijven. Samen houden de leraar en de pedagogisch medewerker de ontwikkelbehoefte van het kind in de gaten en bieden maatwerk. Zoals bij de leraren beschreven komen ook de pedagogisch medewerkers in de onderwijs-cao.

Pedagogisch medewerkers verdienen een eerlijk salaris in vergelijking met leraren. En ook voor hen geldt dat de beroepsgroep een grote rol dient te spelen bij besluiten over de inhoud van het vak.

Samenbrengen beleid

De overheid bevordert de samenwerking in wet- en regelgeving en financiering. De overheid ziet toe op de kwaliteit, de gezondheid en veiligheid van de voorzieningen voor het jonge kind. In samenspraak met het veld worden richtlijnen opgesteld voor de ratio begeleider-leraar/kind. De onderwijsinspectie en de GGD vormen een gezamenlijke inspectie voor de kinderopvang en de basisschool (zie Systeem). De kinderopvang valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van onderwijs.

Geduld met kinderen

Door de vroege startleeftijd en de kwaliteitsverbeteringen kunnen achterstanden ongedaan worden gemaakt[38]. Jonge kinderen beginnen hierdoor niet langer met een valse start aan de basisschool. Er is een doorlopende ontwikkellijn waardoor het mogelijk wordt om te differentiëren met overgangsleeftijden. We hebben dus geduld met kinderen; ze maken de stap naar het basisonderwijs als ze er klaar voor zijn.

Hierdoor wordt de eerste leservaring geen verveling of 'ik-kan-het-niet-ervaring', beide destructief voor de leermotivatie van kinderen. Daarnaast zorgt deze persoonlijke benadering ervoor dat de kinderopvang inclusief kan worden en ook kinderen met een handicap erheen kunnen. Hoe de dag eruitziet als de kinderen aan het basisonderwijs starten, wordt in het volgende hoofdstuk beschreven.

Voorstellen

- Kinderopvang als gratis voorziening voor elk kind
- Samenspeelrecht voor kinderen van 0-6 jaar. Kinderen met achterstand krijgen extra ondersteuning.
- Hoge kwaliteit, veiligheid en gezondheid van opvang
- Ruime openingstijden voor de kinderopvang
- Naar opvang en basisschool op één locatie
- Warme lunch voor de kinderen
- Gezamenlijke inspectie op onderwijs en opvang.
- Een doorlopende ontwikkellijn waardoor het mogelijk wordt om te differentiëren met overgangsleeftijden
- Kinderopvang valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van OCW. De ontwikkeling van het kind staat centraal.
- Strengere regels aan maatschappelijk verantwoord ondernemen voor kinderopvangorganisaties

Basisschool

Obstakels van nu

De basisschool zonder basis

In Nederland is een probleem ontstaan in de funderende fase van het onderwijs. Het niveau van leerlingen daalt bij basisvaardigheden als rekenen en taal. Daarnaast is er een steeds grotere tweedeling tussen groepen kinderen. In toenemende mate bepalen het opleidingsniveau en de achtergrond van de ouders welk diploma leerlingen halen, en niet de talenten en de inzet van de kinderen.[39]

Dit heeft niet alleen grote gevolgen voor de leerling zelf maar ook voor de toekomstige samenleving als geheel.[40] Daarnaast komen kinderen steeds vroeger en vaker in ‘bubbels’ van gelijkgestemden. Ze leren op school en daarbuiten alleen kinderen kennen met dezelfde (migratie) achtergrond of ouders met hetzelfde opleidingsniveau.

De huidige budgetten, wetten en regels zorgen ervoor dat basisscholen niet in staat zijn ieder kind de beste brede basisvorming te bieden, de achterstanden van leerlingen in te halen en een gemengde leerlingpopulatie binnen te krijgen.

Segregatie tussen scholen

Alle kinderen in Nederland gaan vanaf 4 jaar naar de basisschool. De meeste kinderen gaan naar een school in de buurt. De scholen weerspiegelen zo de segregatie in de wijken. Sommige kinderen gaan naar een basisschool met plusklassen, met dramales of met specifieke onderwijsconcepten. Hun ouders kunnen de ‘vrijwillige ouderbijdrage’ voor deze extra’s betalen.

Andere kinderen gaan naar een basisschool met grote klassen en klasgenoten met een taalachterstand. In de wijken die minder gesegregeerd zijn, zijn ’s ochtends de stromen bakfietsen zichtbaar.

Deze ouders brengen hun kinderen naar scholen buiten de wijk met de gewenste extra's. Dat maakt de verschillen tussen scholen nog groter. De witte vlucht noemt de onderwijsinspectie deze beweging.[41] De basisschool in de wijk met een sociaaleconomische achterstand heeft een grote uitdaging. Kleuters die met een taal of ontwikkelingsachterstand binnenkomen moeten na 8 jaar basisonderwijs op een `gemiddeld niveau´ zitten volgens de inspectiekaders. Terwijl leerlingen soms zonder broodtrommel of oververmoeid op school komen.

Achterstanden hangen vaak samen met een problematische thuissituatie. Aan kinderen met honger, slaap of stress kan je geen lesgeven. Het vraagt veel meer van leraren en de school dan alleen lesgeven. Hier slaat het lerarentekort extra hard toe: leraren, en zeker ook beginnende leraren, kiezen vaker voor een school met minder emotionele belasting. Het zorgt ervoor dat de onderwijskwaliteit verder onder druk komt te staan.

Juist op de plek waar kinderen het onderwijs het hardst nodig hebben[42].De kansenongelijkheid wordt versterkt na de schoolbel: krijgt het kind thuis nog boekjes voorgelezen voor het slapengaan, of wordt er thuis geen Nederlands gesproken? Krijg je extra huiswerkbegeleiding en bijles of heb je geen rustige plek om je huiswerk te maken? Ga je naar gitaarles, de kinderboerderij, een museum of hockeytraining of trap je elke dag een lek balletje tegen een verveloze garagedeur? Teveel kinderen lopen een achterstand op die in het huidige onderwijsbestel niet meer kan worden ingehaald.[43]

TIJN
15-10-'13
LISELORE
mole
2 HOW!
21-10-'12
JULES
02-11-'10
hoera!
09-11-'09

Dalende onderwijskwaliteit

De kwaliteit van onderwijs wordt gemeten aan de hand van drie pijlers: de schoolresultaten, de kansengelijkheid en de spreiding van resultaten. Goed onderwijs leidt niet alleen tot goede leerprestaties van leerlingen. Het maar zorgt er ook voor dat er weinig samenhang is tussen achtergrond en resultaten. Én dat er geen groot verschil zit tussen de hoogst en de laagst presterende leerlingen, zodat ook de laagst presterende leerlingen kunnen deelnemen aan de samenleving.

Het basisonderwijs maakt nu op alle drie de pijlers een achteruitgang door.

• Niveau In vergelijking met andere landen dalen de prestaties van kinderen in het Nederlandse basisonderwijs[44].

Er zijn steeds meer kinderen die aan het einde van groep 8 niet goed kunnen lezen en rekenen[45]. De laaggeletterdheid groeit de laatste 10 jaar. Een kwart van alle 15-jarigen is dermate laaggeletterd dat zij niet voldoende kunnen meekomen in de maatschappij[46]. Nederlandse 14-jarigen hebben minder burgerschapskennis dan leerlingen in buurlanden[47]. Ook de resultaten ten aanzien van bewegingsonderwijs, cultuureducatie, natuur en techniek en sociale vaardigheden zijn achteruitgegaan[48].

• Kansenongelijkheid Al jaren op rij waarschuwt de onderwijsinspectie dat de kansenongelijkheid toeneemt en dit de grootste uitdaging is van het Nederlandse onderwijs. Kinderen met gelijke capaciteiten bereiken niet dezelfde resultaten. En de factor die het verschil maakt is het opleidingsniveau van hun ouders[49].

• **Spreiding** Het onderwijssysteem van nu functioneert niet goed voor de lager presterende kinderen, maar ook niet voor de hoogst presterende leerlingen. Het aandeel hoogpresterende leerlingen daalt namelijk[50]. De groep kinderen die het laagst presteren op de basisvaardigheden (rekenen, lezen, schrijven) wordt groter en gaat achteruit.

OESO-onderzoek laat zien dat Nederlandse 9-jarigen die het laagst presteren op wiskunde, het internationaal gezien heel goed doen en aan de top staan. Terwijl zij een paar jaar later, op 15-jarige leeftijd, aan de onderkant van deze internationale ranglijst staan. In de tussentijd gaat er dus iets mis, hun rekenniveau keldert enorm. We raken deze leerlingen kwijt en laten hun potentie onbenut[51].

Een kwart van de 15-jarigen is dermate laaggeletterd dat ze niet goed kunnen meekomen in de maatschappij

De sjoelbak

Wat er mis gaat in de tussentijd is de overgang van de basisschool naar de middelbare school. Dé bottleneck in het onderwijs. Vanaf 12 jaar selecteren en scheiden we kinderen naar 8 niveaus.

Dit is internationaal vergeleken zeer vroeg. Als een sjoelbak worden de kinderen in hokjes geschoven waar je nauwelijks meer uit komt. Het maakt niet uit of je in bepaalde vakken meer uitblinkt dan in andere of dat je nog volop in ontwikkeling bent. Het is de afgelopen 10 jaar ook steeds lastiger geworden om in het voortgezet onderwijs door te stromen naar een ander niveau[52]. Daarom hangt er een groot gewicht aan het overgangsmoment en het instrument dat het bepaalt: de eindtoets en het schooladvies.

Het is een zeer stressvol en bepalend selectiemoment geworden voor kinderen en ouders waar de angst heerst om de boot te missen. Zowel aan de eindtoets als aan het schooladvies hangen enorme nadelen voor de kansengelijkheid. Zo is de eindtoets een objectief meetpunt maar wel een zeer beperkte momentopname. Bovendien worden sommige kinderen extra getraind om goed op de specifieke test te scoren, en andere kinderen niet[53].

Alleen kinderen van wie de ouders het kunnen betalen worden nu na schooltijd extra voorbereid voor de eindtoets. Het schooladvies wordt echter gebaseerd op 8 jaar lang basisonderwijs en het professionele oog van de docent.

Toch laten cijfers zien dat bij het schooladvies kinderen met een migratieachtergrond of uit een lagere sociaaleconomische omgeving lager worden geadviseerd[54]. Er wordt zwaar meegewogen of de omgeving van het kind stimulerend genoeg is om een hoger niveau aan te kunnen. Daarnaast wordt onder druk van mondige ouders, dus de ouders met een sterke sociaal economische status, het advies van de kinderen vaker naar boven bijgesteld[55].

Beide instrumenten versterken de kansenongelijkheid. De nadelige bijeffecten van beiden (de toets en het advies) zijn het gevolg van het veel te grote belang wat er van dit moment afhangt. Het bepaalt naar welke school het kind mag, tussen welke ‘soortgelijken’ het terecht komt, naar welke vervolgopleiding het kan en welke carrière en krijgen. Kortom hun hele verdere toekomst.

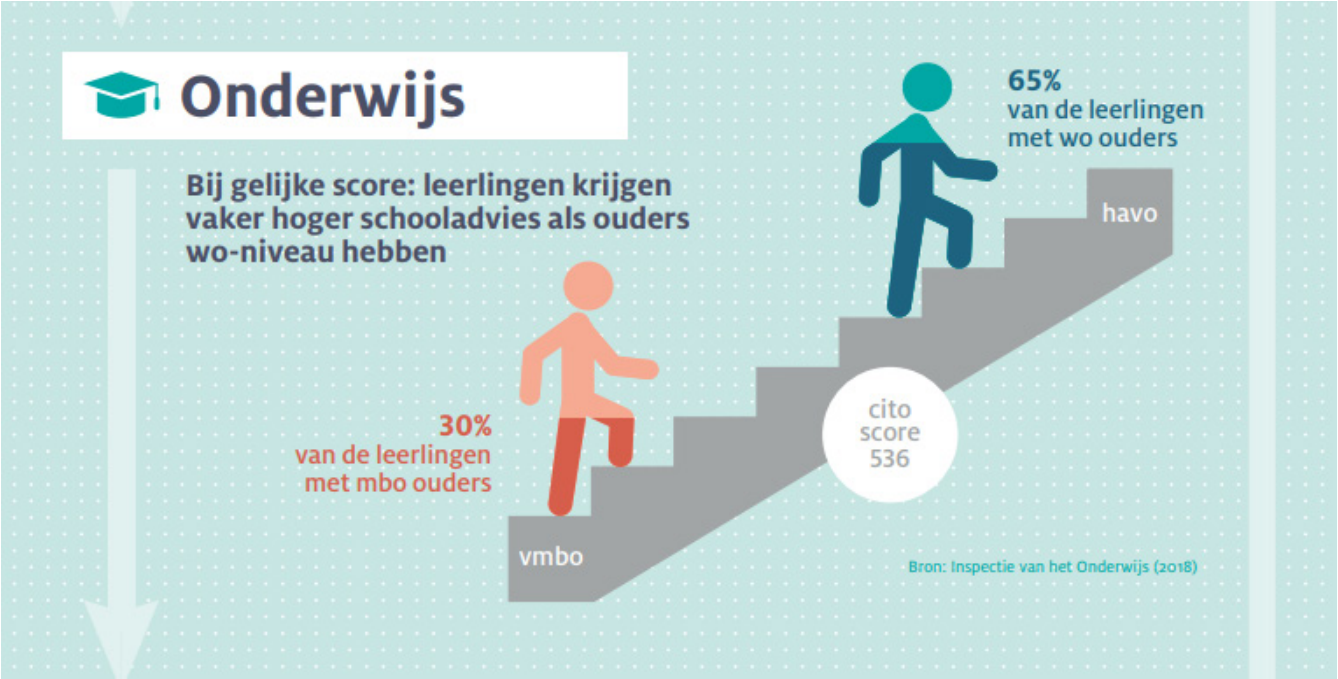
Onderwijs
Bij gelijke score: leerlingen krijgen vaker hoger schooladvies als ouders wo-niveau hebben
65%
van de leerlingen met wo ouders
havo
30%
van de leerlingen met mbo ouders
cito score 536
vmbo
Bron: Inspectie van het Onderwijs (2018)

Voor de toekomst

D66 heeft hoge verwachtingen van het onderwijs. De basisschool vormt het fundament in het leven van een persoon. School is veel meer dan alleen de plek waar een kind leert lezen en schrijven. Het is een plek waar je de wereld en jezelf leert kennen: waar je goed in bent, wat je interessant vindt en hoe je met anderen omgaat. En daarmee is het de plek waar de toekomstige samenleving zich vormt. Alleen met onderwijs hebben we de kans de toekomst te veranderen. Door kinderen samen te laten opgroeien, elkaars verschillen te accepteren en elkaars talenten te zien. Door ieder kind het beste onderwijs te geven en zich optimaal te laten ontwikkelen.

De beste impuls voor de onderwijskwaliteit is leraren het eigenaarschap en de tijd voor hun vak teruggeven. Dat is eerder toegelicht in het hoofdstuk over leraren.
Om de hoge verwachtingen van het onderwijs verder te realiseren willen we flink innoveren en investeren.

Richtingwijzer 1

Extra geld voor kansen

Gelijke kansen vragen een ongelijke behandeling. Er moet extra geld komen voor het vergroten van kansen. Het budget voor een leerling met een leerachterstand hoort dan ook hoger te zijn dan dat voor een reguliere leerling. Scholen met veel kinderen met een achterstand krijgen hierdoor aanzienlijk meer geld. Deze scholen kunnen dan de klassen verkleinen, extra activiteiten bieden, onderwijsassistenten inzetten, bijles geven en de beste docenten aantrekken door bijvoorbeeld ook een hoger salaris te bieden.

Kortom scholen kunnen doen wat nodig is om de kinderen een gelijke kans te geven in het leven. Hiermee bestrijden en voorkomen we segregatie in het onderwijs. Ouders kunnen immers verzekerd zijn van de beste onderwijskwaliteit bij elke school. Een klas van 15 leerlingen is voor elke ouder zeer aantrekkelijk.

Op scholenreis

We zijn op bezoek geweest bij basisschool de Brink in Emmen. In de school zit het expertisecentrum anderstaligen waar kinderen zitten die de Nederlandse taal nog moeten leren.

Ook hebben ze een locatie bij het asielzoekerscentrum in de buurt. De leraren vertelden ons dat veel vluchtelingenkinderen een trauma hebben. Bovendien kunnen ze zich niet goed uitdrukken in taal, wat resulteert in frustratie en gedragsproblemen.

De kinderen zijn bang voor de asielprocedure die soms jaren duurt. Als de familie van een kind wordt uitgezet krijgt de leraar dat om 8 uur te horen, om 8:30 begint de les en moet ze uitleggen wat er met hun klasgenootje is gebeurd.

Aangezien de kinderen geen BSN-nummer hebben, komen ze niet in aanmerking voor extra ondersteuning zoals achterstandenbeleid en passend onderwijs. Daar komt nog bij dat de lesmethode en nodige digitale licenties erg duur zijn (€18.000,- voor licenties alleen).

Asielkinderen

Alle kinderen die later het onderwijs binnen komen, krijgen ook de beste kansen om zich volledig te ontwikkelen. De kinderen die geen Nederlands spreken hebben de eerste twee jaar recht op taalonderwijs. In elke regio moet een school extra middelen krijgen om zich te specialiseren in taalonderwijs, passende lesmethoden aan te kunnen schaffen en sociaal-emotionele ondersteuning zoals een speltherapeut voor traumaverwerking kunnen aannemen.

Richtingwijzer 2

Naar de brede brugklas

De overgang van basisschool naar middelbare school wordt als doorlopende lijn beschouwd. Het uitgangspunt is dat kinderen in brede brugklassen komen. Hierdoor zitten de leerlingen, net als op de basisschool, de eerste twee jaar met alle niveaus bij elkaar in de klas. Hiermee wordt het schooladvies en de eindtoets in groep 8 overbodig. Door de uitstel van selectie krijgt het onderwijs letterlijk meer tijd om eventuele achterstanden van leerlingen te compenseren en laatbloeiers tot hun recht te laten komen. Bovendien voorkomt het een stressvol moment voor ouders en leerlingen. Toetsen in groep 8 mag maar als thermometer voor het leerproces, niet als selectiemiddel.

Het belang van het kind gaat voorop staan bij de selectie, in plaats van het systeem. Voor vrijwel alle kinderen zal dit betekenen dat ze langer in gemengde klassen blijven zitten op brede scholengemeenschappen.
Hierdoor leren leerlingen beter samenwerken en met verschillen omgaan.

Welke vorm dat aanneemt, is aan de scholen. Zo kunnen er 10-14 scholen ontstaan, verlengde basisscholen tot 14 jaar, juniorcolleges of brede brugklassen.

Richtingwijzer 3

Naar de rijke schooldag

Op een schooldag krijgen kinderen een dagdeel het beste onderwijs van een topleerkracht.
Maar daar houdt de schooldag niet op. De kinderen zijn een volledige dag op school. Want een breed scala aan wat wij nu nog kennen als buitenschoolse activiteiten wordt aangeboden tijdens de schooldag. Een verrijkte schooldag. Er komt meer ruimte voor brede talenten en creativiteit.

Kinderen krijgen cultuur, muziek, sport en natuurlessen. Daarnaast kunnen zij binnen de school huiswerkbegeleiding en andere vormen van ondersteuning krijgen. Of je vioolles krijgt of op hockey kunt, wordt niet meer bepaald door wie je ouders zijn en hoeveel geld ze hebben. Alle kinderen hebben de mogelijkheid om zich breed te ontwikkelen. De school wordt een plek van samenwerking tussen onderwijs en opvang. Een centrale plek voor het leren, ontwikkelen en welbevinden van het kind.

Er zijn korte lijnen met andere faciliteiten zoals bibliotheken, sportverenigingen en culturele instellingen. Maar er is ook een plek voor ontspanning en verveling. Deze rijke schooldag brengt rust in het leven van jonge kinderen en ouders. Geen gesleur meer met kinderen van school, naar voor-, na- en tussenschoolse opvang en de zwemles of de muziekles. Maar een rijk gevulde dag met al deze activiteiten in en rond de school. Ouders zijn betrokken bij de invulling van de dag. Ouders kunnen na de lesuren terecht op school om te helpen of om aan te moedigen bij de voetbaltraining.

Warme lunch

De kinderen krijgen op school tussen de middag een warme gezonde lunch. Kinderen hebben energie nodig om goed te kunnen leren, bewegen en spelen. In veel omliggende landen en op veel kinderdagverblijven gebeurt dit al.

De warme lunch is met name belangrijk, omdat ook bij gezondheid kansenongelijkheid de kop op steekt. Kinderen uit een achterstandsmilieu leven ongezonder. Dat heeft effect op de leerprestaties en verzuim. In sommige buurten gaat de overgrote meerderheid van de kinderen zonder ontbijt naar school. Eén op de zeven kinderen is te zwaar, slechts 1% eet de dagelijks aanbevolen hoeveelheid groente en het overgrote gedeelte krijgt te veel vet, suiker en zout binnen [56].
Door kinderen warm te laten lunchen, bevorderen we de gezondheid en geven we elke leerling de kans om goed te kunnen leren en te spelen.

Voorstellen

- Een verrijkte schooldag met onderwijs, opvang, sport, cultuur, muziek, natuur en huiswerkbegeleiding
- Een warme lunch voor leerlingen
- Hoger budget in de lumpsum voor leerlingen met risico op leerachterstanden om hun kansen te optimaliseren en onderwijskwaliteit tussen scholen gelijk te trekken
- Afschaffen eindtoets in groep 8 en de vroegtijdige selectie naar niveau
- Gemengde brugklassen tot 14 jaar, zo dat alle leerlingen optimale kansen krijgen om bij het best passende niveau uit te komen en van elkaar te leren

De middelbare school

Obstakels van nu

Erfelijk opleidingsniveau

Ruim 50 jaar geleden werd met de invoering van de Mammoetwet het voortgezet onderwijs ingrijpend veranderd. De wet had grote ambities voor het voortgezet onderwijs. Jongeren zouden voortaan na de basisschool een brede start krijgen in een brugperiode. Het onderwijs werd zowel algemeen als beroepsgericht. Er zouden voortaan ruime mogelijkheden zijn voor leerlingen om op- en af te stromen tussen schoolniveaus. Kansen voor ieder kind, breed, flexibel en emanciperend.

Zo zou het voortaan zijn. En deels met succes. De veranderingen hebben een enorme emancipatiegolf teweeggebracht. Een hogere deelname aan het onderwijs in het algemeen en aan het hoger onderwijs in het bijzonder.[57] Niet alle beloften van de Mammoetwet zijn waargemaakt. De laatste tien jaar is er zelfs een zorgwekkende kentering. Het voortgezet onderwijs bestendigt of vergroot de kansenongelijkheid.[58] We slagen er niet goed in om van een dubbeltje een kwartje te maken.[59] Dat komt mede door veranderingen die het voortgezet onderwijs over zich heen heeft gekregen die geen verbeteringen zijn gebleken: vernieuwingen zonder draagvlak, het afrekenen op rendement, het vermijden van “risico’s”, het denken in tijd in plaats van in kwaliteit en de toetsgekte met als dieptepunt de rekentoets. Het beroep van de leraar is uitgehold en in sommige gevallen verschraald tot het halen van targets op cijfergemiddelden in een klas.

Het overvolle examenprogramma laat nauwelijks ruimte over voor eigen invulling van de lessen. Hierdoor moeten leraren iedere leerling op hetzelfde tempo de voorgeschreven stof aanleren. Het gevolg is ook dat leerlingen slecht gemotiveerd zijn om te leren. Er is weinig eigen keuze en ze voelen zich niet uitgedaagd door de leraar of de lesstof.[60]

Alleen als er een cijfer tegenover de prestatie staat, is er nog een beetje extrinsieke motivatie bij leerlingen te bespeuren.

Vroege selectie

Vanaf 12 jaar gaan jongeren naar de middelbare school en worden ze ingedeeld en gescheiden naar 8 schoolniveaus. 12 jaar is vroeg om te selecteren naar niveau. Jongeren zijn nog niet uitontwikkeld. Bovendien hebben de leerlingen met een leerachterstand maar kort de tijd voor hun inhaalslag. De vroege selectie hoeft geen probleem te zijn als iedere leerling later kan compenseren en van niveau kan wisselen. Dat is echter steeds minder vaak het geval. Stapelen en wisselen van niveau gebeurt minder vaak dan 10 jaar geleden.

Het systeem laat steeds minder toe af te wijken van het niveau dat op 12-jarige leeftijd voor een leerling is vastgesteld.[61]

Als leerlingen wijzigen van niveau stromen leerlingen uit een laag sociaaleconomisch milieu vaker naar een lager niveau, terwijl kinderen uit een hoog sociaaleconomisch milieu vaker opstromen.[62] Leerlingen met gelijke prestaties gaan steeds verder uit elkaar lopen doordat ze vroeg in een hokje worden geplaatst.[63] Het voortgezet onderwijs is verworden tot een sjoelbak van het leven, die de kansenongelijkheid versterkt. En dat is slecht, heel slecht. Een 12-jarige zou nog alle kansen moeten krijgen.

Het voortgezet onderwijs bestendigt of vergroot de kansenongelijkheid

Verwachtingen

Onderzoek toont aan dat verwachtingen enorme gevolgen hebben voor de leerprestaties van kinderen. Dit wordt het pygmalion-effect genoemd. In een Amerikaans onderzoek uit de jaren ’70 zijn na een test willekeurige kinderen in de klas aangemerkt bij de leraren als ‘high potentials’. Na een jaar bleek dat deze kinderen aanzienlijk beter waren gaan presteren.
Het hoge verwachtingspatroon van de leraar zorgt voor meer geduld en aandacht waardoor de prestaties aanzienlijk verbeteren. Helaas werkt het effect ook tegenovergesteld, bekend als het Gollum-effect. Bij lage verwachtingen van leraren gaan ook de prestaties naar beneden[64]. Ook in Nederland is dit effect aangetoond[65]. Door het niveau al op 12-jarige leeftijd ‘vast te stellen’ beïnvloeden we ook het verwachtingspatroon van de omgeving.

Segregatie

Naast de vroege selectie zijn er steeds meer categorale middelbare scholen.[66] Jongeren gaan naar een school met leerlingen van hetzelfde schoolniveau (vmbo-scholen, havo/vwo-scholen, gymnasia). Jongeren komen elkaar niet meer tegen, ze groeien niet meer samen op en zien elkaars talenten niet meer in.

Dat is niet goed voor jongeren en ook niet voor onze samenleving als geheel. School zou een oefenplaats voor de samenleving moeten vormen waarbij jongeren met elkaar omgaan, vriendschappen sluiten en om leren gaan met verschillen. Het “op- of afstromen” heeft op deze scholen letterlijk fysieke barrières: de leerling moet niet alleen naar een andere klas, maar naar een totaal ander schoolgebouw. Ook het aanbod brede brugklassen is hiermee drastisch afgenomen[67]. Dit komt zowel door een financieringsprikkel als de wens van ouders.

Tot 12 jaar is het volstrekt normaal dat kinderen van alle niveaus met elkaar in de klas zitten. Vanaf 12 jaar ontstaat bij ouders de zorg dat leerlingen in gemengde klassen niet de begeleiding of de uitdaging kunnen krijgen die ze nodig hebben. Onderzoek toont echter aan dat er grote overlap zit in de prestatieniveaus van jongeren.

Bovendien is in landen die de afgelopen jaren later zijn gaan selecteren het prestatieniveau niet gezakt, maar is de kansengelijkheid wel gestegen.[68] In de eerste plaats is dit een verlies voor de ontwikkeling van de jongeren. Maar ook als samenleving lopen we nu veel talent mis omdat deze vroege selectie ervoor zorgt dat niet alle jongeren hun potentie kunnen waarmaken.[69]

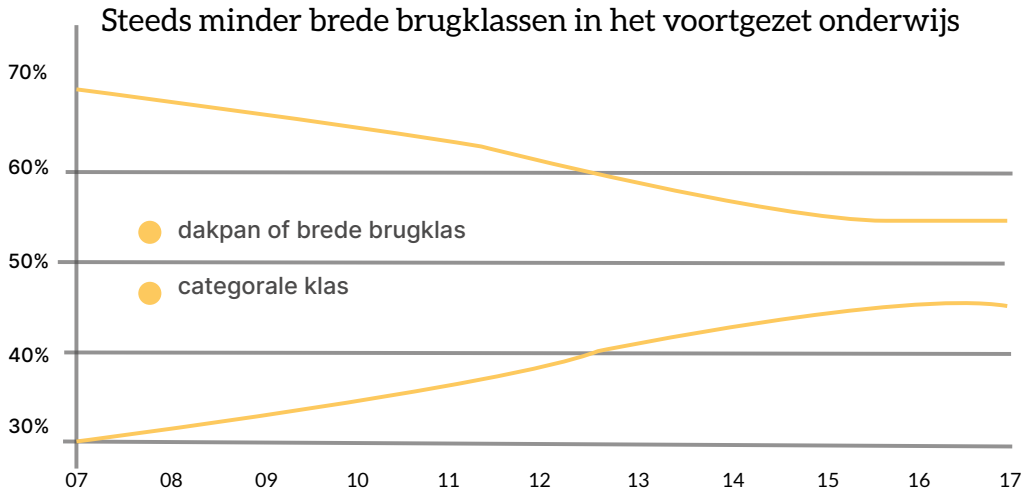

Verdeling van leerlingen in leerjaar 1 van het voortgezet onderwijs, naar brugklastype

Figuur uit Onderwijsraad (2019). Doorgeschoten differentiatie in het onderwijsstelsel

De segregatie tussen scholen wordt extra in de hand geholpen door prijzige extra-curriculaire programma's zoals tweetalig onderwijs, technasia en kunstklassen.[70] Scholen vragen voor dit soort extra-curriculaire programma's een ouderbijdrage. Deze programma's zijn alleen toegankelijk voor leerlingen met ouders die het kunnen betalen. Zo kost tweetalig onderwijs gemiddeld €400 per leerling per jaar en de profilering wetenschapsoriëntatie €6.000 per jaar. De extra-curriculaire programma's worden bovendien vaak alleen voor havo/vwo-leerlingen aangeboden. De kans wordt niet geboden aan vmbo-leerlingen.

Opvallend is dat het volgens de onderwijsinspectie regelmatig onduidelijk is of de programma's toegevoegde waarde hebben voor de leerling[71]. Het is totaal onbekend of de leerlingen beter presteren, beter voorbereid zijn op de arbeidsmarkt of gemotiveerder zijn.

Sommige scholen zetten de programma's in om de meest rendabele leerlingen binnen de schoolmuren te halen. De extra-curriculaire programma's trekken namelijk de kapitaalkrachtige en kansrijke leerlingen aan. Hiermee verbetert het de concurrentiepositie van de school en "winnen" ze de strijd om de leerling.

Schaduwonderwijs

Ook het groeiend schaduwonderwijs met toetstrainingen, huiswerkbegeleiding, bijles en examentraining is een teken aan de wand van kansenongelijkheid. Alleen leerlingen met ouders die schaduwonderwijs kunnen betalen krijgen deze extra aandacht. Andere leerlingen moeten het op eigen kracht doen. Vaak ook zonder de hulp, taalvaardigheid, en het netwerk van hun ouders[72].

Zo ontstaat een situatie waarin een hoge opleiding bijna te koop is. Op dit moment geven ouders gezamenlijk jaarlijks tussen de €74 en €286 miljoen uit aan het bijspijkeren van de kinderen[73].

Voor de toekomst

Nu worden leraar en leerling vastgehouden en beperkt in “het systeem”. D66 wil een middelbare school waar elk kind het beste onderwijs krijgt. Waar veel meer ruimte en vertrouwen is in de leerling en de leraar. Alleen zo krijgen jongeren de kans bij de voor hem of haar best passende poort naar vervolgonderwijs te komen.

Richtingwijzer 1

Naar de brede brugklas

Leerlingen worden niet langer acuut geselecteerd op 12-jarige leeftijd. Het belang van het kind gaat voorop staan bij de overgang, in plaats van “het systeem”. Voor vrijwel alle leerlingen zal dit betekenen dat ze langer in gemengde klassen blijven zitten op een brede scholengemeenschap. Ze maken naast de algemeen vormende vakken ook kennis met toegepaste vakken.

De eindtoets en het schooladvies in groep 8 worden hierdoor overbodig. Leerlingen krijgen veel meer de kans om op de best passende plek te komen (selectie & allocatie). Bovendien biedt het kinderen met een lagere sociaaleconomische achtergrond langer de tijd om hun achterstanden in te halen (kwalificatie)[74]. En blijven jongeren met elkaar in contact waardoor ze beter leren samenleven (socialisatie).

Op scholenreis.. De 10-14 school

Naast de brede brugklas zijn er meer vormen mogelijk bij een uitgestelde keuze. Zo zijn we op de scholenreis langs geweest bij de 10-14-school in Zwolle. De leerlingen leren in hun eigen tempo en op een passend niveau. Ze kunnen versnellen, vertragen, verbreden en verdiepen. De school zit vlakbij de middelbare school, omdat de leerlingen het fijn vinden om naar de grote school te fietsen en niet langer het schoolplein te moeten delen met speeltoestellen. De leraren zijn gespecialiseerd in de specifieke leeftijdsgroep en het beginnend puberbrein. Deze school biedt leerlingen meer kansen, maar zit nu klem tussen twee wetten, twee cao’s en twee samenwerkingsverbanden.

Een brede brugklas vraagt veel van de leraar; er moet meer gedifferentieerd worden. Zij moeten optimaal de ruimte krijgen om goed onderwijs te geven, met bijvoorbeeld kleinere klassen en minder lesuren.

Daarom komt er een financiële impuls voor scholen die brede brugklassen aanbieden. Hiermee willen we ook het aanbod stimuleren. Voor sommige kinderen is het op 12-jarige leeftijd duidelijk dat ze heel praktisch of heel academisch gericht zijn. Deze kinderen hebben soms onderwijs nodig in een kleinschalige omgeving die uitdagender is ten aanzien van hun bijzondere talenten. Tijdens de scholenreis kwamen we bijvoorbeeld op het Helicon in Eindhoven. Deze school heeft veel aandacht en de fysieke ruimte voor praktijklessen. Zo heeft de school een kleine boerderij, een tuin en een overdekte hal om bijvoorbeeld te leren bestraten.

Hier behalen de leerlingen in een doorlopende leerlijn van zes jaar zowel een middelbareschooldiploma als een diploma op mbo-niveau 1 of 2. De leerlingen hebben een startkwalificatie en kunnen vervolgens kiezen om aan het werk te gaan of door te leren. Deze school maakt dus geen harde knip tussen het voortgezet onderwijs en het mbo, en houdt ook de route naar de havo open.

En zo voerde de scholenreis ons ook naar de praktijkschool De Eijnder in de Schilderswijk in Den Haag, waar kwetsbare jongeren met enorme betrokkenheid van hun leraren en de omgeving worden voorbereid op werk of mbo. De voorwaarde voor het bestaan van zulke en andere categorale scholen is dat zij zich actief inzetten om leerlingen in contact te brengen met leeftijdsgenoten. Dat kan bijvoorbeeld via sport, burgerschap, cultuur of gezamenlijke extra activiteiten.

Iedere school moet daarom onderdeel zijn van een gemeenschap met andere scholen die gezamenlijk een volledig dekkend onderwijsaanbod hebben. Het is immers ook uitstekend voor onze samenleving en onze kenniseconomie als de bedenker en de bouwer elkaar blijvend kennen en begrijpen. De voorwaarde voor het bestaan van zulke en andere categorale scholen is dat zij zich actief inzetten om leerlingen in contact te brengen met leeftijdsgenoten.

Dat kan bijvoorbeeld via sport, burgerschap, cultuur of gezamenlijke extra activiteiten. Iedere school moet daarom onderdeel zijn van een gemeenschap met andere scholen die gezamenlijk een volledig dekkend onderwijsaanbod hebben. Het is immers ook uitstekend voor onze samenleving en onze kenniseconomie als de bedenker en de bouwer elkaar blijvend kennen en begrijpen.

Richtingwijzer 2

Van niveaus naar richtingen

De laatste jaren spreken we nauwelijks meer over hoog- en laagopgeleiden. Toch zit de naamgeving in het onderwijs nog vol met hiërarchische met termen als ‘middelbaar’ en ‘hoger’. Om alle talenten gelijk te waarderen en het vmbo te verlossen van zijn geschiedenis en onterecht minder goede imago gaan we naar richtingen. Het onderwijs wordt in 4 richtingen aangeboden: praktijkgericht, vakgericht, beroepsgericht en academisch gericht.

Vmbo-tl en havo kennen op dit moment nauwelijks beroepsvoorbereidende elementen en dat moet anders. Door de koppeling tussen voortgezet onderwijs en vervolgonderwijs te versterken, kunnen leerlingen een betere studiekeuze maken en wordt uitval bij de overgang voorkomen.

Iedere leerling krijgt bovendien het recht op zes jaar voortgezet onderwijs om zich optimaal te ontwikkelen. De duur en de kosten van het onderwijs voor de leerling moeten niet langer samenhangen met het niveau. Er komt voor iedere leerling tijd en ruimte om te versnellen, vertragen, verdiepen en verbreden. Ook biedt dit ruimte om meer aandacht te geven aan beroepsvormende elementen of academische vaardigheden waardoor de aansluiting met het vervolgonderwijs verbetert.

Richtingwijzer 3

Naar een rijke schooldag

Net als bij jonge kinderen wordt ook in het voortgezet onderwijs kansenongelijkheid in hoge mate bepaald door wat er na schooltijd wordt aangeboden. Dat aanbod hangt nu nog veelal af van wat ouders bieden of inkopen. Dit hangt weer in hoge mate samen met hun opleidingsniveau. Om kansengelijkheid maximaal te bevorderen dienen daarom zaken als huiswerkbegeleiding, examentraining, sport, internationalisering, cultuur, natuur en stages integraal onderdeel te worden van het publieke aanbod, dus van de schooldag van iedere leerling.

Zodat die prachtige schoolgebouwen niet langer na halfdrie zijn uitgestorven. Maar dat de computers, gymzalen, keukens en bibliotheken nog volop worden gebruikt. Zodat de 16-jarige voetbalfanaat om vier uur training kan geven aan kinderen van de nabijgelegen basisschool. En de ouderejaars huiswerkbegeleiding kan geven via school in plaats via commerciële bureaus.

Scholen zouden de financiële ruimte moeten krijgen om dit rijke aanbod aan alle leerlingen aan te bieden. In ruil moet het onderwijs kunnen aantonen hoe het programma een toevoegde waarde heeft voor de ontwikkeling, motivatie, of arbeidsmarktkansen van de leerling. Dit is goed voor de kinderen én op termijn ook goed voor de economie.

Richtingwijzer 4

Naar maatwerk

Tot hun 14e maken leerlingen kennis met zowel praktijk als academisch gerichte vakken. Uiteindelijk maken ze per vak de keuze voor de richting. Voor een aantal vakken is het juist voor de hand liggend dat die (deels) in gezamenlijkheid, dus ongeacht de richting, worden aangeboden om de socialisatie tussen leerlingen te bevorderen. Te denken valt aan lichamelijke opvoeding, maatschappijleer/burgerschap, creatieve vakken/ kunstonderwijs, maar ook onderdelen van de talen.

Het uiteindelijke diploma is een maatwerkdiploma. Dit zal gekoppeld zijn aan een portfolio van behaalde resultaten in mogelijk meerdere richtingen. Het diploma geeft daarmee een scherper geschakeerd beeld van de kennis, talenten en vaardigheden van de leerling.

Door het maatwerkdiploma bepaalt niet langer het vak waar de leerling het slechtst in is, het niveau van het diploma.

Ook hoeven leerlingen niet een heel jaar over te doen als ze bij één bepaald vak nog niet op het gewenste niveau zitten. Het maatwerkdiploma zorgt ervoor dat leerlingen zich kunnen richten op wat ze interessant vinden en waar ze goed in zijn. School is daardoor voor de leerling niet langer 'te moeilijk' of juist 'te saai'. Bovendien zorgt het maatwerkdiploma voor erkenning van brede talenten, niet alleen cognitief talent maar ook vakmanschap of creativiteit.

Het maatwerkdiploma is niet iets wat van de één op de andere dag kan worden ingevoerd. Op de scholenreis hebben we echter gezien dat veel scholen al een brede oriëntatie, maatwerk, en zachte overgangen bieden. Maar door allerlei Haagse regels wordt het deze scholen niet makkelijk gemaakt. Deze scholen varen op dit moment dus tegen de wind in. De inspectie kijkt bijvoorbeeld naar slagingspercentages.

Het is daardoor voor scholen veiliger om leerlingen juist minder uit te dagen: liever een leerling die op de sloffen het diploma haalt, dan een leerling die het beste uit zichzelf wil proberen te halen. Dus hoe meer kansen je biedt, hoe harder je kan worden afgerekend. Er moet ruimte aan scholen worden gegeven om met het lerarenteam naar het maatwerkdiploma toe te groeien.

De ruimte om bijvoorbeeld een leerling niet alle vakken op havoniveau te laten volgen, maar een paar vakken zoals taal of juist wiskunde in een academische richting te volgen. Hierdoor kan de docent ook beter inspelen op het niveau van de klas, omdat de groep qua niveau op dat specifieke vak homogener is.

Maatwerk voorbeeld[75]

Het Internationaal Baccalaureaat laat een vorm van maatwerk zien uit de praktijk. Bij het "IB" volgen leerlingen naast Nederlands, Engels, gym en techniek, een eigen samengesteld pakket van vakken uit geesteswetenschappen, natuurwetenschappen, wiskunde en kunsten.

In de laatste twee jaar voor het eindexamen kiezen ze drie vakken op standaardlevel en drie vakken op een specialisatielevel.

Naast deze vakken schrijven de leerlingen een soort profielwerkstuk, volgen ze een vak in analytisch denken en worden ze aangemoedigd naast schoolwerk muzikale of creatieve activiteiten, sport en maatschappelijke dienstverlening te doen. Ook kunnen ze uitbreiden met een meertalig programma.

Richtingwijzer 5

Naar toegankelijk vervolgonderwijs

In ons onderwijssysteem zijn de overgangen tussen de verschillende onderwijssoorten de zwakke schakels van de ketting. Dat komt doordat niet de leerling, maar het systeem leidend is. Het maatwerkdiploma biedt de mogelijkheid om de toegankelijkheid van het vervolgonderwijs te verbeteren, omdat we kunnen matchen in plaats van selecteren. De overgang naar het vervolgonderwijs wordt beter gericht omdat de leerling een veel beter beeld van zijn of haar kennis, vaardigheden en talenten heeft.

Veel scholen experimenteren al met maatwerk. Maar ze lopen daarbij tegen het probleem aan dat het diploma weinig zogenoemd civiel effect heeft; leerlingen krijgen geen extra toegang tot bepaalde vervolgopleidingen. Belangrijke voorwaarde voor het slagen van het maatwerkdiploma is dan ook dat er een goede aansluiting is met het vervolgonderwijs. De inspanningen van leerlingen moeten extra kansen bieden.

Vervolgonderwijs

Opleidingsrichtingen maken landelijke afspraken over welke combinaties van vakrichtingen in het maatwerkdiploma toegang bieden aan potentiele studenten tot de opleiding. Onderdeel daarvan is hoe de vervolgopleiding bepaalde essentiële kennis onderhoudt, denk hierbij aan Nederlands, Engels of burgerschap. De overheid stelt de toelatingseisen per opleiding vast.

Leerlingen moeten immers vooraf weten welke combinatie van vakken toegang biedt tot voor hen interessante opleidingen. Wie bijvoorbeeld natuurkunde aan de universiteit wil gaan studeren, zal voor die studie natuurkunde en wiskunde in academische richting op het vo met succes afgerond moeten hebben.

Selectie aan de poort kan hierdoor tot een minimum worden beperkt en mag alleen plaatsvinden met expliciete instemming van de minister. Ook selectie na de poort, het zogeheten Bindend Studieadvies (BSA) moet in de huidige vorm geschrapt worden en kan hooguit opnieuw ingezet worden als het werkelijk een goed overwogen, zorgvuldig bepaald advies is. Een advies dus, geen bevel. Het is aan de student om het advies al dan niet te volgen.

Doordat iedere leerling tot zijn 18e voortgezet onderwijs kan volgen zijn er gevolgen voor het mbo. Het doel is om de leerlingen beter voor te bereiden op de overstap naar het mbo. Wat nu de entreeopleiding en de startkwalificatie op niveau 2 zijn, zullen vormgegeven worden in de vertrouwde omgeving van de middelbare school. Hiermee voorkomen we dat leerlingen uitvallen en vervalt de noodzaak voor het hanteren van het begrip 'startkwalificatie'. Er zal een veel sterkere samenwerking tussen het voorgezet onderwijs en het mbo komen.

Daardoor kunnen leerlingen beroepsgerichte vakken afsluiten en bijvoorbeeld gebruikmaken van de faciliteiten van het mbo. De mbo-instellingen zullen zich vooral gaan richten op het verzorgen van onderwijs op niveau 3 en 4. Daarnaast ontstaat er meer ruimte binnen de ROC's om weer te functioneren als breed regionaal opleidingscentrum waar ook een breed aanbod aan volwassenonderwijs bestaat.

Leven lang leren begint bij 'Lang leve leren'!

Het maatwerkdiploma zorgt ervoor dat het voortgezet onderwijs een uitdagende en motiverende schooltijd is. Hierdoor zullen mensen ook eerder geneigd zijn terug te keren naar de schoolbanken; onderwijs is op maat, sluit aan bij de behaalde kennis en vaardigheden en biedt nieuwe kansen. Bovendien verruimt het maatwerkdiploma de mogelijkheid om losse vakken op een later tijdstip alsnog in een andere richting te behalen.

Voorstellen

- Stimuleren brede brugklussen, zoals 10-14 scholen, verlengde brugklassen en junior colleges
- Voortgezet onderwijs een recht tot 18 jaar
- Naamswijziging niveaus naar praktijk, vak, beroep en academisch gericht
- Gemeenschappelijke lessen tussen deze richtingen, bijvoorbeeld lichamelijke opvoeding en burgerschap)
- Maatwerkdiploma's
- Rijk aanbod met o.a. huiswerkbegeleiding, examentraining, sport, cultuur en stage.
- Toegangseisen op basis van maatwerkdiploma
- Flexibele en warme overgang naar vervolgopleiding
- Geen decentrale selectie
- Geen BSA, wel echt advies

Onderwijs en zorg

Obstakels van nu

Passend onderwijs

Sinds 2014 hebben we voor leerlingen die in de klas extra ondersteuning of zorg nodig hebben “passend onderwijs”. Te denken valt aan dyslexie, hoogbegaafdheid, ADHD of autisme. Helaas heeft dat systeem niet zijn veelbelovende naam waargemaakt. Er zitten nu bijna 5000 kinderen thuis omdat er geen passende plek op school is. Het afgelopen jaar zijn er 2000 kinderen meer naar speciaal onderwijs doorverwezen[76]. In de wirwar van regels zijn het kind, de ouder en de leraar uit het oog verloren. Rond passend onderwijs duiken regelmatig kafkaëske verhalen op van kinderen die vastlopen in “het systeem”.

Zoals het gezin met drie gehandicapte kinderen, waarvan twee met de taxi naar school worden gebracht maar de derde niet mag meerijden en erachteraan moet worden gebracht. Of ouders die aan tafel zitten met 10 hulpverleners zonder dat iemand naar hen luistert en het kind thuiszit. Of Pim die vanaf speciaal onderwijs is gaan stapelen en nu zijn VWO diploma wil halen, maar dat niet mag omdat hij geen Frans of Duits heeft gehad[77]. Zoals D66 al vreesde is met passend onderwijs de oude bureaucratie rond het rugzakje vervangen door nieuwe bureaucratie[78]. Ondertussen zitten leerlingen, ouders en leraren nog steeds in de knel.

Kafkaëske samenwerkingsverbanden

De verantwoordelijkheid voor de uitvoering van passend onderwijs is gedecentraliseerd naar een nieuwe bestuurslaag: de regionale samenwerkingsverbanden. Deze samenwerkingsverbanden bestaan uit de gezamenlijke schoolbesturen.

Zij mogen grotendeels zelf bepalen hoe ze het samenwerkingsverband inrichten. Hierdoor zijn er grote verschillen tussen de samenwerkingsverbanden[79]. Scholen die leerlingen hebben uit een groter gebied

hebben te maken met meerdere samenwerkingsverbanden die verschillende procedures en systemen erop nahouden voor zorgaanvragen. Bovendien werken deze scholen en samenwerkingsverbanden samen met diverse gemeenten met ook weer hun eigen systemen voor zorg en jeugdzorg.

Hierdoor krijg je de vreemde situatie dat er klasgenoten zijn met dezelfde zorgvraag, maar verschillende ondersteuning krijgen omdat ze in verschillende gemeentes wonen. Het beoogde maatwerk is doorgeslagen naar ongewenste kansenongelijkheid[80].

In deze ingewikkelde bureaucratische knoop van passend onderwijs is veel afstemming en vergadertijd nodig en is het makkelijk wijzen naar elkaar. Dit gaat ten koste van de aandacht en het geld dat ook besteed had kunnen worden aan ondersteuning van leerlingen. Voor ouders en leraren is de samenwerking in het samenwerkingsverband nauwelijks te volgen. Maar ook de Algemene Rekenkamer stelde dat ze niet inzichtelijk krijgt waar de samenwerkingsverbanden hun geld aan besteden en tot welke resultaten dat leidt[81].

Het intern toezicht bestaat uit belanghebbende schoolbesturen; de slager die het eigen vlees keurt. Er is een gebrek aan toezicht en verantwoording. Gevolg is dat in 2018 de samenwerkingsverbanden gezamenlijk 19 miljoen euro overhielden. In totaal hadden de samenwerkingsverbanden eind 2019 260 miljoen euro op hun spaarrekening[82]. Een merkwaardig hoog bedrag aangezien de samenwerkingsverbanden geen reserve hoeven aan te houden omdat ze weinig risico lopen en geen langlopende verplichtingen aangaan. Bovendien kunnen de gezamenlijke besturen garant staan voor de risico's. 260 miljoen euro die niet terecht komt in de klas, bij de leraar en de leerling, voor zijn of haar ondersteuning.

In 2017 hielden de samenwerkingsverbanden gezamenlijk 32 miljoen over wat ze toevoegden aan een totale spaarrekening van 260 miljoen.

Werkdruk

Zoals eerder benoemd in het hoofdstuk over leraren, heeft passend onderwijs gezorgd voor een verhoging van de werkdruk van leraren. Er zijn meer leerlingen in de klas gekomen met een ondersteuningsbehoefte[83]. In een gemiddelde klas zit tenminste één leerling met ADHD die niet lang op zijn stoel kan zitten, één leerling met dyslexie die opdrachten op de laptop maakt en niet hoeft voor te lezen en één leerling met autisme die graag een voorspelbare dagplanning heeft.

Voor deze leerlingen moeten de leraren extra zorg aanvragen, verantwoording afleggen en administratie bijhouden. Tegelijkertijd hebben de leraren niet meer expertise, kennis, tijd of handen in de klas erbij gekregen om passend onderwijs goed in de praktijk te brengen. Leraren kunnen deze leerlingen niet altijd de ondersteuning bieden die ze nodig hebben, of het gaat ten koste van de tijd die leraren kunnen besteden aan andere leerlingen in de klas.

Zo vertelde een lerares op de scholenreis dat ze een leerling in de klas heeft met gedragsproblemen. Bij een woedeaanval moet zij de leerling tot bedaren brengen. Maar ondertussen breekt ook de paniek uit bij de andere 25 leerlingen, waar niemand dan op kan letten. Dit frustreert enorm en het verhoogt de emotionele belasting en de werkdruk van leraren.

Leerlingen en ouders in de knel

Kinderen met een complexere ondersteuningsbehoefte, zoals autisme, een chronische ziekte of een lichamelijke handicap, worden regelmatig door een school geweigerd[84]. Scholen zijn door passend onderwijs niet inclusiever geworden. Dit komt enerzijds door een gebrek aan capaciteit op de scholen. Anderzijds is er angst voor het oordeel van de onderwijsinspectie.

Want de inspectie kijkt naar resultaten en slagingspercentages, en een leerling met een ondersteuningsbehoefte zou onder gemiddeld kunnen scoren[85]. Hierdoor komen de kinderen thuis te zitten. Bij het voortgezet onderwijs betekent dit dat havo/vwo-leerlingen naar het speciaal onderwijs moeten voor de passende ondersteuning. Daar wordt hen veelal hoogstens vmbo-tl geboden. Het is zeer frustrerend voor deze kinderen dat ze wat ze wél kunnen, niet kunnen doen door hun beperking. Het risico dat deze leerlingen uitvallen is dan ook groot.[86]

In veel samenwerkingsverbanden worden leraren, ouders en leerlingen niet of nauwelijks betrokken bij de besluitvorming. Te vaak wordt er over een leerling gesproken in plaats van met de leerling, de ouders en de leraar. Terwijl daar de kennis zit van wat een kind nodig heeft. Ouders voelen zich niet serieus genomen en worden van het kastje naar de muur gestuurd. Als gevolg daarvan wordt er te laat en ineffectief gehandeld. Problemen worden onnodig groter en daarmee duurder. Dat schaadt leerlingen in hun ontwikkeling en hun kansen.

Medicalisering

Een ander doel van passend onderwijs was om kinderen minder te labelen; ook dat doel is niet gehaald[87].
Door het systeem van monitoren en presteren zet de diagnosedrang bij ouders en de school onverminderd door. Toetsprestaties zijn belangrijker dan het individuele leerproces. Kindgedrag zoals druk zijn, moeite hebben met lang concentreren, planning of lezen en schrijven worden in sommige gevallen te snel weggezet met een label van een psychiatrische aandoeningen.

En er wordt snel gegrepen naar medicatie of therapie om kinderen rustig te houden in de klas, beter te laten presteren of om vermeend onderpresteren te rechtvaardigen[88]. Psychiatrische aandoeningen worden opgerekt en het aantal kinderen zonder 'label' neemt af. Er is sprake van wat Bloemink "diagnosedrift" noemt[89].

Er wordt te weinig gekeken naar de situatie en het eventueel tekortschieten van ouders en onderwijs. Scholen slaan soms de pedagogische oplossing over en verschuiven de verantwoordelijkheid naar hulpverlening en medische instanties.

Dit kan zeer negatief uitwerken voor kinderen. Het kan een negatieve leeridentiteit creëren ("ik kan het toch niet"). Het verlaagt bij leraar en leerling de verwachtingen, wat reflecteert in de resultaten en de motivatie. Voor sommige kinderen is een diagnose en professionele hulp juist nodig en is het dé redding. Helaas komen zij door de medicalisering op wachtlijsten en moeten vaak wachten op hulp. Dit is niet in het belang van kinderen en jongeren.

ADHD

Bij 80% van de ADHD-diagnoses verdwijnen de verschijnselen bij ouder worden. Toch krijgen veel kinderen ADHD-medicatie. In 2013 slikte 4,5% van de kinderen ADHD medicijnen. De Gezondheidsraad waarschuwde voor deze toename en sindsdien neemt het gebruik weer af[90].

Kinderen kunnen later in hun leven nadeel ondervinden aan het label ADHD. Zo moeten zij bijvoorbeeld een medisch rijbewijs halen, kunnen ze zich niet bij alle verzekeringsmaatschappijen volledig verzekeren en kunnen ze niet starten aan bepaalde opleidingen zoals luchtverkeersleider.

Dyslexie

Het aantal dyslexie-verklaringen is flink gestegen. Opvallend genoeg is hier verschil tussen kinderen met en zonder migratie-achtergrond. 2% van de leerlingen met een migratie-achtergrond heeft een dyslexieverklaring tegenover 9% van de leerlingen zonder migratie-achtergrond[91].

Volgens onderzoek komt dyslexie echter in alle bevolkingsgroepen in dezelfde mate voor. Taalproblemen worden bij leerlingen met een migratie-achtergrond dus eerder toegeschreven aan de situatie in plaats van de persoon waardoor ze geen extra ondersteuning krijgen.

Richtingwijzer 1

Naar de inclusieve school voor iedereen

Op scholenreis

De Klas op Wielen is een fantastisch voorbeeld van een inclusieve school. In een gebouw waar vroeger 3 basisscholen zaten, zit nu een zorginstelling voor kinderen, een kinderopvang en een school. Doodnormaal is het voor die leerlingen dat de ernstig meervoudig beperkte kinderen met een zorgbegeleider in de klas komen; dat ze samen buitenspelen en racen met de rolstoelen of een middagje gaan helpen bij de zorginstelling.

Kinderen met en zonder beperking gaan samen naar school en zijn bevriend met elkaar. De kinderen vinden het onbegrijpelijk dat plekken zoals de bioscoop nog rolstoelontoegankelijk zijn; dat gaan zij later echt anders doen. Voor de kinderen met een ernstige meervoudige beperking en hun ouders is het heerlijk om naar een ‘gewone’ school te kunnen gaan. Zo heeft India, die zelf niet kan spreken, pas sinds 4 jaar een spraakcomputer die ze bedient met haar oogbewegingen.

Daarvoor kon ze zich niet uitdrukken en wist de omgeving ook niet wat er in haar hoofd omging. Het blijkt dat ze een slim, leergierig en grappig meisje is. Zij kan geen toets maken of voldoen aan verplichte lesuren, maar vindt het heel leuk om de lessen in de klas te volgen en kinderen om zich heen te hebben die zich kunnen uitdrukken. Je kan zien dat het haar voldoening geeft en gelukkig maakt.

Kansengelijkheid gaat ook over kinderen met een beperking of ziekte. Het systeem van het zogenaamde 'passend onderwijs' heeft niet daadwerkelijk geleid tot passend onderwijs[92]. D66 wil de weg inslaan naar inclusief onderwijs: elke school en opvang is toegankelijk voor alle kinderen. Niet langer kinderen gescheiden van elkaar laten opgroeien, maar samen spelen en leren. Dit is goed voor de brede ontwikkeling van kinderen én goed voor de samenleving als geheel.

De vraag van de leerling moet centraal staan, niet het aanbod van de school. Bij elke aanmelding gaan ouders en school in gesprek over hoe ze het kind het beste onderwijs kunnen geven. Niet denken vanuit het systeem maar denken vanuit het kind. De expertise van het speciaal onderwijs wordt behouden en ingezet op alle reguliere scholen.

Voor een beperkte groep kinderen met een complexe en zeer specialistische behoefte aan zorg en ondersteuning blijft (zo mogelijk tijdelijk) speciaal onderwijs een mogelijkheid.

Er is nog veel nodig om inclusief onderwijs te realiseren[93]. Zo moeten de scholen over voldoende tijd, ruimte en geld gaan beschikken om ieder kind het beste onderwijs te geven dat bij hem of haar past. Het geld moet daadwerkelijk de klas bereiken in plaats van op de bankrekening blijven staan. Er moet te allen tijde door de schoolleider en intern begeleider samen met de leraar worden gecheckt wat er nodig is om de kinderen goed onderwijs te geven. Bijvoorbeeld een onderwijsassistent in de klas, kleinere klassen en ondersteuning van experts. Ook hebben veel schoolgebouwen aanpassingen nodig. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het rolstoelvriendelijk maken van het gebouw of het inrichten van een rustruimte.

Alleen zo kunnen we de voordelen uit inclusief onderwijs halen met minder leerlingen die noodgedwongen thuiszitten en minder doorverwijzingen naar het speciaal onderwijs.

Onderzoek toont aan dat kinderen met een beperking die naar een reguliere school gaan meer, beter en sneller leren. Ze hebben een grotere kans op het vinden van een baan en hebben een rijker sociaal leven. De voorwaarden voor onderwijs dat écht voor iedereen is zijn echter ook in het voordeel van reguliere leerlingen. Zij hebben ook baat bij kleinere klassen, meer persoonlijke aandacht en opgroeien met verschillende kinderen.

Inclusief onderwijs is niet alleen een keuze. Het is ook een recht dat leerlingen hebben op grond van het VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een beperking. Het is hoog tijd dat dit ook de praktijk wordt in het onderwijs[94].

VN-Verdrag Inzake de rechten van personen met een handicap (artikel 24)

1. De Staten die Partij zijn erkennen het recht van personen met een handicap op onderwijs. Teneinde dit recht zonder discriminatie en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, waarborgen Staten die Partij zijn een inclusief onderwijssysteem op alle niveaus en voorzieningen voor een leven lang leren en wel met de volgende doelen:

a. de volledige ontwikkeling van het menselijk potentieel en het gevoel van waardigheid en eigenwaarde en de versterking van de eerbiediging van mensenrechten, fundamentele vrijheden en de menselijke diversiteit;
b. de optimale ontwikkeling door personen met een handicap van hun persoonlijkheid, talenten en creativiteit, alsmede hun mentale en fysieke mogelijkheden, naar staat van vermogen;
c. het in staat stellen van personen met een handicap om effectief te participeren in een vrije maatschappij.

2. Bij de verwezenlijking van dit recht waarborgen de Staten die Partij zijn dat:

a. personen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van het algemene onderwijssysteem, en dat kinderen met een handicap niet op grond van hun handicap worden uitgesloten van gratis en verplicht basisonderwijs of van het voortgezet onderwijs;

b. personen met een handicap toegang hebben tot inclusief, hoogwaardig en gratis basisonderwijs en tot voortgezet onderwijs en wel op basis van gelijkheid met anderen in de gemeenschap waarin zij leven;

c. redelijke aanpassingen worden verschaft naar gelang de behoefte van de persoon in kwestie;

d. personen met een handicap, binnen het algemene onderwijssysteem, de ondersteuning ontvangen die zij nodig hebben om effectieve deelname aan het onderwijs te faciliteren;

e. doeltreffende, op het individu toegesneden, ondersteunende maatregelen worden genomen in omgevingen waarin de cognitieve en sociale ontwikkeling wordt geoptimaliseerd, overeenkomstig het doel van onderwijs waarbij niemand wordt uitgesloten.

Passend onderwijs wordt in 2020 volledig geëvalueerd en hoogstwaarschijnlijk herzien. D66 waakt voor een nieuwe blauwdruk uit Den Haag. De herziening van het systeem vraagt om een groot visionair overleg tussen alle betrokkenen; besturen, schoolleiders, leraren, ouders, leerlingen, kinderopvang, gemeenten, (jeugd)zorg en overheid. Alleen zo kunnen we een ambitieus plan maken voor de weg naar inclusief onderwijs en een goede combinatie van onderwijs en zorg. In de jaren ’90 is eerder zo’n overleg gehouden het zogeheten “Schevenings Beraad”.

Dit heeft het fundament onder het huidige onderwijs gelegd. Met elkaar moeten we bespreken: welke aanpak heeft zich succesvol bewezen? Wat moeten we veranderen? Hoe moeten partijen samenwerken? En bovenal, hoe gaan we scholen die inclusief zijn of willen worden de wind meegeven in plaats van met regelingen en wetten in de weg zitten? Net als bij de kinderen moet het credo zijn: wat zijn de mogelijkheden, in plaats van wat zijn de beperkingen.

Op Scholenreis

Hoeksche Waard heeft ons laten zien dat passend onderwijs ook heel goed kan werken. Van deze voorbeelden kunnen we leren. Hun motto is: “Geen kind het eiland af”. Zij streven ernaar om elk kind dicht bij huis het beste onderwijs te bieden. En met succes, ze hebben slechts 1 thuiszitter en 30% minder doorverwijzingen naar het speciaal onderwijs. De aanpak van Hoeksche Waard wijkt af. Niet alleen scholen maar ook ouders en leraren mogen een zogenoemde toelaatbaarheidsverklaring aanvragen.

Deze verklaring is nodig om eventueel naar het speciaal onderwijs te kunnen. Zodra het samenwerkingsverband zo’n verklaring ontvangt gaan ze op huisbezoek bij het betreffende kind. Door dit persoonlijk contact ontstaat er onderling vertrouwen. Een ander verschil is dat de orthopedagogen niet gericht zijn op diagnostiek maar op ondersteuning van de kinderen en consultatie voor de leraren. Het zorgt ervoor dat ze op Hoeksche Waard veel beter in staat zijn te handelen in het belang van het kind.

Richtingwijzer 2

Naar het leerrecht

Doordat er geen passende plek op school kan worden gevonden, zijn er steeds meer thuiszitters en vrijstellingen van de leerplichtwet. Kinderen komen noodgedwongen thuis te zitten. Er is een toename van kinderen die vallen onder artikel 5a: “het kind is om psychische of lichamelijke redenen niet in staat naar school te gaan”[95].

Het gaat om kinderen die volledig onderwijs niet aankunnen of meer aandacht of uitdaging nodig hebben dan de scholen aanbieden. In het schooljaar 2017-2018 hadden 5576 leerlingen deze vrijsteling. Dit is een zeer zorgelijke ontwikkeling. Er is een gedeeld kenmerk van àlle kinderen: ze willen leren, ontdekken en uitproberen. De moeder van India vertelde ons hoe vreselijk het is om als ouder je kind het recht op onderwijs te moeten ontzeggen.

Ondertussen zorgt de vrijstelling ervoor dat ook de overheid geen enkele verplichting heeft om een kind een vorm van onderwijs te bieden.

De leerplicht is op dit moment een aan/uit knop. Je volgt alles of je volgt niks.De leerplichtwet stelt vooral de school centraal bij de toelating, het volgen van onderwijs en de doorstroom. Op dit moment belemmert de wet het recht op onderwijs in plaats van dat het beschermt.

Hiernaast moet het leerrecht worden gesteld. Er mag geen enkele barrière worden opgeworpen voor het kind om naar school te gaan. Ook geen financiële barrière. Elke bijdrage die een ouder betaalt aan het onderwijs is op vrijwillige basis. Bij het leerrecht staat het perspectief van het kind centraal in plaats van de mogelijkheden van een school. Kinderen hebben al recht op onderwijs vanuit het VN-kinderrechten verdrag.

Maar dit recht is nooit vastgelegd in Nederlandse wetgeving. Het leerrecht maakt flexibele en tijdelijke oplossingen mogelijk met als doel de weg terug naar de klas zo snel mogelijk te vinden. Want kinderen leren van kinderen en iedereen heeft baat bij een uitdagende omgeving. Ook de kinderen die zich niet kunnen uitdrukken. Vanuit het leerrecht volgt de zorgplicht voor scholen en de overheid.

Ouders en leerlingen kunnen zich beroepen op het leerrecht. Scholen en gemeenten hebben dan een gezamenlijke verantwoordelijkheid om onderwijs beschikbaar te maken dat toegankelijk en passend bij de behoeften van het kind is.

Bij het uitgangspunt van leerrecht hoort inherent dat het onderwijs algemeen toegankelijk is voor kinderen. De acceptatieplicht en het leerrecht worden daarom wettelijk verankerd.

Richtingwijzer 3

Naar een zorgteam per school

De inclusieve school heeft een breder doel dan de leerlingen de eindtoets te laten halen. De school en de opvang spelen een belangrijke rol in het leven van een kind. Het heeft als doel samen met de ouders het kind veilig, gezond en gelukkig op te laten groeien. Dit is ook essentieel om kinderen optimaal te laten leren en ontwikkelen. De school is een vertrouwde omgeving voor ouder en kind en daardoor vaak de eerste plek waar signalen voor extra behoeften worden opgevangen. De school is dan ook de ideale centrale plek om jeugdhulp en zorg van kinderen te organiseren.

Op dit moment wordt er veel op wijkniveau georganiseerd. Hierdoor blijven signalen te lang liggen en heeft de leraar bijvoorbeeld met verschillende wijkteams te maken. Door jeugdhulp op het niveau van de school te organiseren krijgen kinderen sneller hulp en kan erger worden voorkomen. Leraren, ouders en zorgverleners zijn nauwer betrokken en kennen elkaar.

Hierdoor ontstaat er vertrouwen en worden bureaucratie en protocollen overbodig. Uiteindelijk willen we dat elke school een zorgteam ter beschikking heeft. Bij kleinere scholen rouleert het team tussen de scholen. In het zorgteam zit ten minste een schoolpedagoog, een schoolverpleegkundige, een schoolpsycholoog en iemand van jeugdhulp. De teams kunnen naar behoefte worden uitgebreid met expertise zoals bijvoorbeeld met een schooltandarts. Het team houdt gezamenlijke bijeenkomsten waarin de klas besproken wordt met de leraar.

Er kunnen ook inloopspreekuren gehouden worden voor leraren en ouders. Vanuit het kind wordt er in zijn geheel bezien wat er nodig is. Het team kan advies geven of interveniëren zonder het kind direct te diagnosticeren. In overleg met de GGZ-sector wordt ingezet op demedicalisering en minder diagnoses.

De zorgteams lijken in eerste instantie een kostbare ingreep. Maar er wordt gigantisch veel gewonnen door vroege signalering van zorgbehoeften en preventie van hogere curatieve kosten in de toekomst. Bovendien is het veel beter voor de ontwikkeling van elk individueel kind. Allereerst moeten de bekostiging van onderwijs, jeugd en zorg beter worden afgestemd en deels ontschot. Alleen zo kunnen we kinderen snel en flexibel zorg bieden op school [96].

De leraar is geen zorgverlener. Leraren zijn niet verantwoordelijk voor de zorg maar worden handelingsbekwaam gemaakt hoe zij elke leerling passend onderwijs kunnen geven, zo nodig met extra ondersteuning in de klas. Zij kunnen gebruik maken en advies inwinnen van de experts in het zorgteam. Hiermee worden leraren ontzorgd. Het, verlaagt daarmee de werkdruk en de emotionele belasting van het werk.

Voorstellen

- Inclusieve scholen waar alle leerlingen samen leren en opgroeien, met de benodigde investeringen
- Leerrecht voor ieder kind, zodat kinderen niet meer geweigerd kunnen worden van scholen en te allen tijde recht hebben op een vorm van onderwijs
- Zorgteam op elke school, zodat er geen onnodige diagnoses zijn en op tijd gehandeld kan worden.
- Groot overleg over de toekomst van Passend Onderwijs met alle belanghebbenden

Geld naar school

Obstakels van nu

D66 wil altijd investeren in beter onderwijs. Het is echter wel van belang dat het geld dan op de goede plek terecht komt; namelijk in de klas, bij de leerling en de leraar. Onderwijsgeld moet niet blijven hangen in bestuurlijke lagen, in onnodig hoge reserves en in bureaucratie die het onderwijs niet beter maken. Maar dat gebeurt op dit moment wel op veel plekken.

In 2017 hield het basisonderwijs 204 miljoen euro over, terwijl er een blijvende roep is uit de sector voor extra investeringen[97]. Dat het geld niet in de klas terecht komt is niet alleen slecht voor de kwaliteit het onderwijs, maar ook slecht voor het draagvlak om (extra) onderwijsinvesteringen te doen.

“De Koepel”

Vanuit de overheid wordt het onderwijs top-down bekostigd. De besturen ontvangen het geld en zij verdelen het geld vervolgens onder de scholen.

Om in termen van de tv-serie “De Luizenmoeder” te spreken: het geld wordt overgemaakt aan Pjotr-Jan van de bestuurlijke koepel in plaats van aan meester Anton en juf Ank van de school, de Klimop. Dit is in de loop der jaren zo gegroeid via een steeds verdergaande schaalvergroting en lumpsumbekostiging.

De besturen zijn in sneltreinvaart uitgegroeid tot een dikke laag tussen overheid en scholen. Daarmee zijn besturen machtig geworden. Want wie betaalt, bepaalt. Een veelgehoorde klacht is dat schoolleiders, leraren, ouders en leerlingen de controle over hun school zijn kwijtgeraakt. Een onbekend managementniveau met afstand tot de klas stuurt veel en regelt het verkeerde.

Er ontstaat overregulering, bureaucratie, starheid en te veel overhead. Het beperkt de professionele ruimte van de leerkracht en de schoolleider om eigen keuzes te maken, verhoogt de werkdruk, en vermindert de zeggenschap[98].

Over het algemeen zit het bestuur op afstand van de school en maakt vaak andere afwegingen dan leraren of schoolleiders zouden doen. Besturen sturen op bedrijfs- en beheersmatig beleid. Precies hier ontstaan situaties waarbij leerlingen tussen wal en schip vallen. Scholen kijken naar individuele leerlingen en hoe zij het beste onderwijs kunnen bieden. Maar zij worden in veel gevallen teruggefloten door hun bestuur omdat er juridische risico's ontstaan of het inspectieoordeel kan worden aangetast. Dit is bijvoorbeeld het geval bij kinderen met een chronische ziekte die geweerd worden van een school.

Schoolleiders kunnen formeel niet meebeslissen in het bestuur en hebben soms vrijwel geen invloed meer.

Bij deze verplaatsing van macht is onvoldoende tegenmacht meegegroeid: geen 'checks and balances'.

Het bestuur heeft relatief veel macht. Daardoor is zowel de horizontale verantwoording waarbij de school verantwoording aflegt aan leerlingen, ouders, leraren en de omgeving (zoals vervolgonderwijs, opvang, zorg en maatschappelijke organisaties) als de verticale verantwoording van de school naar de overheid verwaterd.

Op school is er geen inzicht in hoe de besluiten door het bestuur op afstand worden genomen en wie ter verantwoording kan worden geroepen. Schoolleiders kunnen formeel niet meebeslissen in het bestuur en hebben soms vrijwel geen invloed meer[99] Hierdoor verliest ook de medezeggenschapsraad waar leraren en ouders in zitten zijn kracht.Kortom: het bestuur heeft relatief veel macht, en de leraren en de school hebben die steeds minder.

De zeggenschap in het onderwijs is uit balans. Juist een goede horizontale verantwoording is cruciaal om constant de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Verticale verantwoording draagt het risico alleen te kijken naar extern opgelegde targets, beleidsregels en ‘afvinklijstjes’ in plaats van dat er wordt gekeken naar ‘goed onderwijs[100].

Vanuit Den Haag is er voornamelijk contact met de landelijke koepelorganisaties van de schoolbesturen, de PO-raad en de VO-raad. Regelmatig zijn er afspraken gemaakt met deze sectorraden over waar het geld van extra overheidsinvesteringen aan besteed zou worden[101]. Deze afspraken zijn echter niet bindend, want de koepelorganisaties hebben geen doorzettingsmacht ten opzichte van de scholen. De raden kunnen hoogstens een intentie uitspreken zonder enige garantie op resultaat. In het boek “De sluipende crisis” beschrijft Rene Kneijber feilloos hoe zulke bovenbestuurlijke “afspraken” telkens opnieuw gedoemd zijn tot mislukken. Er is geen realistische schatting of berekening gemaakt van wat de afspraken en doelstellingen daadwerkelijk kosten.

Bovendien zijn leraren lange tijd niet vertegenwoordigd geweest bij deze afspraken. Hierdoor ontbrak het bij deze afspraken aan draagvlak en bekendheid bij de belangrijkste groep in het onderwijs. Het gevolg is dat afspraak na afspraak niet is nagekomen of gerealiseerd[102]. Dat is voornamelijk niet gebeurd in het basisonderwijs: Leraren zouden in een hogere salarisschaal worden ingedeeld zodat lesgeven beter beloond zou worden, de zogenaamde functiemix (279 miljoen euro).

Ook zouden alle basisschoolkinderen minimaal twee uur bewegingsonderwijs krijgen (8 miljoen euro) en scholen zouden jonge leraren aantrekken en behouden (150 miljoen euro). Het is onduidelijk waar het geïnvesteerde geld is gebleven.

Sparen zonder doel

Vanaf 2013 zijn de spaartegoeden op de bankrekeningen van basisscholen, middelbare scholen en samenwerkingsverbanden substantieel gestegen. Jaarlijks blijken schoolbesturen meer geld over te houden dan ze van tevoren hadden gedacht. Dat geld is bedoeld voor het onderwijs, maar komt niet in de klas terecht.

Het gevolg is dat de vermogenspositie van de besturen groeit, zonder dat er een duidelijk doel is voor het opgepotte geld[103]. Dit staat in schril contrast tot de realiteit op scholen waar een voortdurend tekort is aan geld om bijvoorbeeld de werkdruk te verlagen en goede ondersteuning te geven aan leerlingen met leer-, of gedragsproblemen.

Met frustratie voor de leraren tot gevolg. En duizenden kinderen krijgen ondermaatse ondersteuning, worden veel te laat geholpen of zitten zelfs thuis. De samenwerkingsverbanden hebben een nog hogere spaarrekening dan scholen, terwijl zij niet eens een reserve aan hoeven te houden. De risico's en langlopende verplichtingen worden namelijk gedragen door de gezamenlijke schoolbesturen [104].

Figuur 2.22 primair onderwijs

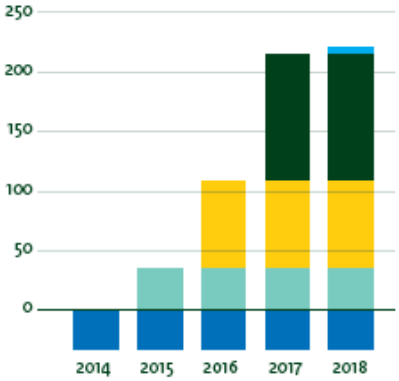

Figuur 2.23 voortgezet onderwijs

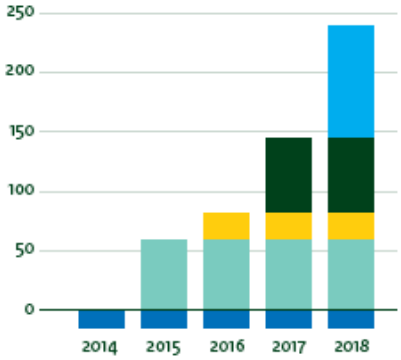

Gerealiseerd in 2014 Gerealiseerd in 2015 Gerealiseerd in 2016
Gerealiseerd in 2017 Gerealiseerd in 2018

Figuur uit De Financiële Staat van het Onderwijs 2018.

Dit figuur betreft de opgebouwde reserves.

Kortom het huidige systeem laat te veel ruimte voor verkeerd gedrag. Hoe ingewikkelder het systeem des te meer publiek geld er wegvloeit naar managers, overleggen, procedures, marktpartijen, reserves, controles en toezicht, en hoe minder geld er echt in de klas terecht komt. En des te ingewikkelder het wordt voor leraren, leerlingen en ouders om invloed uit te oefenen via medezeggenschapsraden[105]. Zeker niet alle besturen doen het slecht, en er zijn ook hele goede schoolbesturen.

Maar er is te veel ruimte om keuzes te maken die het onderwijs niet dienen of zelfs ten koste gaan van de kwaliteit van het onderwijs. Zoals een bestuurder tijdens de Scholenreis het omschreef: “Sommige besturen zetten het organisatiebelang boven het publiek belang van het geven van goed onderwijs aan alle leerlingen. Ze stellen de concurrentiepositie, efficiency en een sterke financiële positie boven het onderwijs. Hier zijn de leerlingen en leraren niet mee geholpen.”
De eerste stappen naar verbetering zijn in gang gezet. Zo krijgt de medezeggenschapsraad instemmingsrecht op de begroting waardoor bestuurders veel beter moeten gaan verantwoorden waar ze het geld aan willen besteden. Maar dat is nog niet genoeg.

Voor de toekomst

De school gaat meer doen dan alleen lesgeven. De school wordt de belangrijkste plek in de wijk en de samenleving. Een plek voor educatie, zorg, welzijn, ontmoeting en ontspanning. Waar kinderen les krijgen van de beste leraren, samen opgroeien en buitenschoolse activiteiten binnen de school worden gehaald zodat alle kinderen eraan mee kunnen doen. Een school met een sportveld, theater, muziekschool, bibliotheek en een gezonde maaltijd in de kantine. Om deze ambitie te verwezenlijken moet de school de centrale eenheid worden in het onderwijs in plaats van het bestuur.

Richtingwijzer 1

Geld naar scholen

D66 wil het geld direct naar de scholen sturen in plaats van naar besturen. De school is dé herkenbare plek voor overheid, leraren, ouders en leerlingen. Het is dat gebouw in de wijk waar het elke ochtend spitsuur is, geleid door een schoolleider die iedereen kent. De school moet de zeggenschap en verantwoordelijkheid hebben om het beste onderwijs te geven aan ieder kind. Dan komt het geld direct op de plek waar het voor bedoeld is: in de klas waar wordt lesgegeven, bij leerling en leraar.

Het werkdrukakkoord

De inspiratie voor het omdraaien van de bekostiging is het succes van de werkdrukmiddelen. Naar aanleiding van POinactie is er 500 miljoen euro structureel extra geïnvesteerd in het verlagen van de werkdruk van leraren. Samen met de leraren, schoolleiders en besturen heeft de minister een werkdrukakkoord gesloten. Het geld is direct uitgekeerd aan de scholen.

De leraren in de medezeggenschapsraad hebben instemmingsrecht op dat deel van de begroting. Op elke basisschool zijn lerarenteams met elkaar in overleg gegaan hoe zij op hun school de werkdruk het beste zouden kunnen verlagen. In de jaarverslagen van 2018 is goed terug te vinden wat elke school doet om de werkdruk te verlagen.[106]

Het onderwijsgeld gaat direct naar de scholen. Het grote verschil is dat de scholen nu zelf beslissen, in plaats van dat dit van bovenaf door het bestuur wordt opgelegd. Want wie betaalt, bepaalt. De directe bekostiging van scholen betekent niet dat ze alle grote verantwoordelijkheden alleen moeten dragen. Scholen werken met elkaar samen. Zeker voor specialistische voorzieningen waar het duidelijk schaalvoordelen biedt, zoals personeelsbeleid, ICT en huisvesting. De nieuwe samenwerking zou vorm kunnen krijgen in een 'shared servicemodel'. De schoolleiders vormen dan gezamenlijk het bestuur. Uitgangspunt is dat de zeggenschap en verantwoording op school blijft. Het is dan ook mogelijk voor een school om uit een samenwerking te stappen.

Ruimte en vertrouwen

Scholen krijgen de ruimte en het vertrouwen om hun eigen onderwijs in te richten. Zij hebben de kennis in huis. Ze zien de leerlingen en ouders vrijwel elke dag en vormen een veilige en vertrouwde omgeving. Het beleid en de bekostiging moeten gericht zijn op de school. Hiermee hebben scholen de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van onderwijs. De scholen krijgen de ruimte om de eigen onderwijstijd in te richten. Natuurlijk met de kwaliteit van het onderwijs voorop en in samenspraak met leraren, leerlingen, ouders en de medezeggenschapsraad. Scholen kunnen er bijvoorbeeld voor kiezen om het onderwijs te spreiden over meer dan de huidige 41 weken. Op de Scholenreis hebben we gezien dat voor sommige kinderen school de fijnste en veiligste plek is om te zijn. Zoals voor kinderen met een onveilige thuissituatie of kinderen in een asielzoekerscentrum. Voor hen is de 6 weken zomervakantie een verschrikking. Dit biedt ook ruimte voor scholen om een eigen invulling te geven aan vakanties en vrije dagen. Op die manier kunnen leerlingen vrij opneembare vakantiedagen krijgen. Zodat iedereen zijn eigen feestdagen kan vieren of een keer op vakantie kan buiten het vakantieseizoen.

Richtingwijzer 2

Naar samenwerking in het belang van het kind

Scholen werken niet alleen samen met elkaar, maar zeker ook met de opvang, de zorg, de gemeente en het vervolgonderwijs om samen te zorgen voor de rijke schooldag van het kind. Bij deze samenwerking staat het belang van het kind voorop. Vanuit het kind denken in plaats vanuit het systeem. Om dit en de onderlinge samenwerking te bevorderen moeten het beleid, de wetten en het geld van de verschillende beleidsterreinen beter op elkaar worden aangesloten.

Kinderopvang zien we vanuit de ontwikkeling van het kind en komt daarom onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van OCW. Om een doorlopende ontwikkellijn van opvang, basis- en voortgezet onderwijs te realiseren, moeten de huidige schotten tussen opvang en deze twee vormen van onderwijs vervagen.

Er komt één wet op het funderend onderwijs, die onnodige scheidingswanden tussen de voorschoolse, basis- en voortgezet onderwijs omverwerpt. De nieuwe wet ziet de ontwikkeling en het onderwijs van het kind tot 18 jaar als een doorlopende en samenhangende lijn. Om onderlinge samenwerking binnen scholen te bevorderen, komen leraren en pedagogisch medewerkers onder dezelfde cao te vallen. De bekostigingen van onderwijs, jeugdhulp en zorg worden beter afgestemd en ontschot. Alleen zo kunnen we kinderen snel en flexibel zorg bieden, wanneer zij dat nodig hebben.

Richtingwijzer 3

Naar een sterke schoolleider

Het omdraaien van de bekostiging en het verbreden van de functies van school betekent dat de schoolleider een sterkere, echt leidinggevende rol krijgt. Hij is niet meer slechts een schakel tussen het schoolbestuur en de school. De schoolleider kan niet langer ook de conciërgetaken op zich nemen en een klas overnemen. De verantwoordelijkheden van de schoolleider worden vergroot.

De schoolleider is zowel onderwijskundig als financieel leider. Daarnaast draagt de schoolleider in hoge mate bij aan de kwaliteit en de professionalisering van de leraren. Ook houdt de schoolleider contact met de partijen buiten de school zoals de gemeente, zorg en andere scholen in de regio. Deze combinatie aan specialiteiten vereist een aparte opleiding op masterniveau. Net als bij de leraren hebben ook schoolleiders baat bij beroepsgroepvorming. Hierdoor kan de rol van schoolleiders op schoolniveau, in de sector en landelijk niveau worden versterkt. Deze beroepsgroep kan zelf invulling geven aan de opleiding, kennisdeling bevorderen en belangen behartigen bij de politiek. Schoolleiders zijn goed geschoolde professionals en verdienen dan ook een passend salaris.

De onderwijsinspectie stelt dat de kwaliteit van een school in hoge mate wordt bepaald door de schoolleider. Door de verantwoordelijkheden en vereisten van de schoolleider te verzwaren geven we een impuls aan de onderwijskwaliteit.[107]

Richtingwijzer 4

Naar de school midden in de samenleving

Een school vormt een gemeenschap en is van de gemeenschap. Ouders krijgen de gelegenheid om betrokken te zijn bij de school. Doordat de zeggenschap op het niveau van de school komt, kan ouderbetrokkenheid een betere invulling krijgen. Niet alleen de 10- minutengesprekjes. De leraar krijgt in de aangepaste werkweek tijd en ruimte om beter contact met ouders te onderhouden, ook met de ouders die niet uit zichzelf aankloppen. Hierdoor kan de school ouders beter betrekken bij het gesprek over de onderwijskwaliteit. Dit is in het belang van de ontwikkeling van het kind.
Bij de verrijkte schooldag mogen ouders meebeslissen hoe de invulling van de dag buiten de klas eruitziet. Welke sport-, cultuur-, muziek- en natuurlessen de kinderen kunnen volgen. Welke uitjes en bezoekjes georganiseerd kunnen worden.

Ook de inclusieve school vraagt directe en indirecte ondersteuning van ouders.

Ouders van kinderen met een zorgvraag besluiten samen met de leraar welke ondersteuning er nodig is in de klas. De andere leerlingen én ouders leren om te gaan met de verschillen en op welke manier ze elkaar kunnen helpen. Deze nieuwe vorm van ouderbetrokkenheid versterkt het onderling begrip en de sociale veiligheid op de school in het belang van het welzijn van alle kinderen op school.

Nieuwe invulling ouderbetrokkenheid

Er zijn scholen die werken met een buddy-systeem om beter onderling kennis uit te wisselen. Nieuwe ouders worden gekoppeld aan ouders van ouderejaars leerlingen, ouders van zorgleerlingen worden aan elkaar gekoppeld of ouders die de Nederlandse taal nog niet machtig zijn aan taalvaardige ouders.

Dit soort nieuwe invullingen van ouderbetrokkenheid bevordert de ontwikkeling van alle kinderen en is een onderlinge ondersteuning voor ouders[108].

Bovendien is het geven van het goede voorbeeld in omgang met elkaar de beste manier om een nieuwe generatie kennis en vaardigheden over burgerschap te leren. Op deze manier kunnen kinderen naarmate ze ouder worden zelfstandig betrokken zijn bij hun eigen ontwikkeling en hun omgeving[109].

Gemeenten

Gemeenten zijn er ook voor hun jongste inwoners. De gemeenten staan dichtbij het onderwijs maar hebben op dit moment nauwelijks bevoegdheden om in te grijpen als ze het fout zien gaan. Zo hebben sommige gemeenten te maken met krimp en zien steden een toenemende segregatie tussen kansarme en kansrijke kinderen.

Vanuit kansengelijkheid krijgen gemeenten de gelegenheid om een centrale rol te spelen bij de inschrijving en toelating op scholen. Zo kunnen ze een eerlijke kans voor alle kinderen bevorderen in plaats van het recht van de sterkste.

Richtingwijzer 5

Naar beter toezicht

De scholen krijgen veel vrijheid. Er zijn twee vereisten waaraan moet worden voldaan: een transparante en zinvolle verantwoording, en toezicht op de kwaliteit van het onderwijs en de uitgaven van het geld. Dit toezicht wordt voornamelijk gedaan door de directbetrokkenen, zoals leraren en ouders. Het is tenslotte hún school. Op dit moment is de verantwoording vaak nog te vaag, en is de medezeggenschap onnodig een tandeloze tijger met een kennisachterstand.

Dus deze horizontale verantwoording aan ouders en leraren moet worden versterkt. Want dan kan de medezeggenschapsraad daadwerkelijk meebeslissen over het onderwijs en de effectieve en efficiënte besteding van het geld. Met de komst van het instemmingsrecht van de medezeggenschapsraad op de begroting moet er betere verantwoording worden afgelegd.

De medezeggenschapsraad wordt hiermee een kritische partner die gewoon “nee” zegt als de besluitvorming niet goed of niet duidelijk is. Deze bevoegdheid wordt versterkt doordat bij de inspectie een onderwijsrekenkamer wordt ingesteld. Hier kunnen raden van toezicht en medezeggenschapsraden van scholen financiële expertise inwinnen of een onderzoek laten doen naar de school. Op deze manier kan de eerste lijn van verantwoordelijkheid haar taak volledig uitvoeren. Daarnaast gaat de inspectie toezicht houden op de goede inrichting van de horizontale verantwoording en het intern toezicht.

Inspectie

Het functioneren van de onderwijsinspectie kan verder worden verbeterd. Eerder heeft de inspectie al meer ruimte gekregen om de school te beoordelen op het ‘eigen verhaal van de school’ door de wet Bisschop/Van Meenen/Rog[110].

De school wordt veel meer beoordeeld op de doelen die de school zichzelf heeft gesteld, in plaats van een ‘one size fits no one’ toetsingskader. Dit kan verder versterkt worden nu de school, in plaats van het bestuur, verantwoordelijk is voor de onderwijskwaliteit.

Om een beter beeld van de onderwijskwaliteit van een school te krijgen, zou de inspectie veel meer gebruik moeten maken van onaangekondigde inspectiebezoeken. Daarnaast moet er meer gekeken worden naar de toegevoegde waarden van het onderwijs voor de leerling in plaats van platte prestatienormen.

Voorstellen

- Onderwijsgeld gaat direct naar scholen in plaats van naar bestuurskoepels
- De samenwerking tussen scholen wordt bestuurd door de schoolleiders
- Scholen krijgen maximale ruimte en vertrouwen om de beste onderwijskwaliteit te bieden
- Scholen krijgen vrije invulling van lesuren, vakanties en vrije dagen
- Versterken van de medezeggenschap van ouders en leraren
- Er komt een landelijk ondersteuningspunt en een rekenkamer voor medezeggenschapsraden
- Eén wet op funderend onderwijs
- Opleiding tot schoolleider

Dankwoord

Onze grote dank gaat uit naar alle de schoolleiders, lerarenteams, ouders, kinderen en conciërges van de scholen die onderdeel uitmaakten van de Scholenreis.

Openbare Basisschool (OBS) De Brink + Expertisecentrum Anderstaligen (Emmen)
OBS De Pendinghe (Groningen)
Hanze hogeschool (Groningen)

Marnix academie (Utrecht)
Helicon (Eindhoven)
Klas op wielen (Alkmaar)
Basisschool het Kompas (Alkmaar)

10-14 onderwijsroute (Zwolle)
Praktijkschool De Einder (Den Haag)
Mendelcollege (Haarlem)
Stedelijk Gymnasium Haarlem (Haarlem)
De Blauwe Lijn (Amsterdam)
Openbare Scholengemeenschap Bijlmer (Amsterdam)
Het Palet (Enschede)
Samenwerkingsverband 2804 (Hoeksche Waard)

Geraadpleegde experts

JD
D66 Thema-afdeling Onderwijs
Johan van Beucken
Jan van de Ven

Raymond de Jong
Lobke Vlaming
Jasmijn Kester
René Peeters

Peter de Vries
Gijs van Roozendaal
Laks
Simon Hay

Aleid Truijens
Balans
Ieder(in)
Bowen Paulle

Karen Peters
Tomas de Jager
Maschja Baas
Miriam Krol
Guido Lacet

In het bijzonder dank aan:

Dorien Blommers
Sabeth de Boer
Daan Bonenkamp
Veerle Brink

Daniëlle Brouwer
Rob Jetten
Jesse Ottens
Jan Paternotte

Tariq Sewbaransingh
Marijn van Vliet
Jelger Zee

1 Ruim baan voor leraren. Een nieuw perspectief op het leraarschap. Den Haag: Onderwijsraad

2 Kan, Alexander Rinnooy, et al. “Leerkracht!.” (2007)

3 Kneyber, R & D. Zevenbergen (2018) De sluipende crisis Waarom het onderwijs niet beter wordt

4 Inspectie van het Onderwijs (2019) Staat van het Onderwijs 2019

5 Inspectie van het Onderwijs (2019) Staat van het Onderwijs 2019

6 Inspectie van het Onderwijs (2019) Staat van het Onderwijs 2019

7 TNO (2019). Werkdruk in het onderwijs. Den Haag: TNO

8 OECD (2019). TALIS 2018 Results (Volume 1): Teachers and school leaders as lifelong learners. Paris: OECD Onderwijsraad (2018). Ruim baan voor leraren. Een nieuw perspectief op het leraarschap. Den Haag: Onderwijsraad

9 https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/po/personeel-po/prognoses-arbeidsmarkt-po

10 OECD (2019) Education at a glance 2019 Countrynote The Netherlands

11 OECD (2019) Education at a glance 2019 p.429

12 TNO (2019). Werkdruk in het onderwijs. Den Haag: TNO

13 TNO & CBS (2019). Nationale enquête arbeidsomstandigheden 2018

14 Ruim baan voor leraren. Een nieuw perspectief op het leraarschap. Den Haag: Onderwijsraad

15 Kneyber, R & D. Zevenbergen (2018) De sluipende crisis Waarom het onderwijs niet beter wordt

16 Groeneveld, M., Henrichs, L., Jilink, L., Leseman, P., Slot, P., & Vermeer, H. (2017) De Nederlandse kinderopvang in wetenschappelijk perspectief. R. Fukkink (Ed.).

17 CPB (2017) Samenwerking kinderopvang en onderwijs. Risico op segregatie

18 Rijksoverheid https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/voorschoolse-en-vroegschoolse-educatie/voorschoolse-educatie

19 Taskforce samenwerking onderwijs en kinderopvang (2017) Tijd om door te pakken

20 Landelijke kwaliteitsmonitor Kinderopvang 2019

21 Sociaal en Cultureel Planbureau (2018) Kijk op kinderopvang

22 CPB (2017) Samenwerking kinderopvang en onderwijs. Risico op segregatie

23 Onderwijsraad (2015) Een goede start voor het jonge kind

24 Sociaal en Cultureel Planbureau (2018) Kijk op kinderopvang

25 VWS (2018) Kansrijk van start

26 SER (2016). Gelijk goed van start. Visie op het toekomstige stelsel van voorzieningen voor jonge kinderen. Den Haag: SER; CPB (2017) Samenwerking kinderopvang en onderwijs. Risico op segregatie

27 CPB (2017) Samenwerking kinderopvang en onderwijs. Risico op segregatie

28 Oberon (2019) Samenwerking in beeld

29 CPB (2017) Samenwerking kinderopvang en onderwijs. Risico op segregatie

30 PM toevoegen plan “basisbedrag voor iedereen”

31 Heckman, J. J., & Masterov, D. V. (2007). The productivity argument for investing in young children. Applied Economic Perspectives and Policy, 29(3), 446-493.

32 CPB (2017) Samenwerking kinderopvang en onderwijs. Risico op segregatie

33 Sociaal en Cultureel Planbureau (2018) Kijk op kinderopvang
34 McKinsey & Company (2018) Het potentieel pakken: De waarde van meer gelijkheid tussen mannen en vrouwen op de Nederlandse arbeidsmarkt
35 Grey, P & D.F. Bjorklund 'Psychology'
36 Onderwijsraad (2015) Een goede start voor het jonge kind
37 Onderwijsraad (2015) Een goede start voor het jonge kind
38 Sociaal Economische Raad (2016) Gelijk goed van start
39 Inspectie van het Onderwijs, 2018, De staat van het onderwijs 2016-2017
40 CPB 2020, Centraal Economisch Plan 2020
41 Inspectie van het Onderwijs, 2018, De staat van het onderwijs 2016-2017
42 Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs 2018. Utrecht; CPB (2020) Centraal Economisch Plan 2020
43 Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs 2018. Utrecht
44 Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs 2018. Utrecht
45 Inspectie van het Onderwijs, 2018, De staat van het onderwijs 2016-2017
46 Inspectie van het Onderwijs (2020). De staat van het onderwijs 2020. Utrecht
47 Munniksma, A., Dijkstra, A.B., Veen, I. Van der, Ledoux, G., Werfhorst, H. van de, Ten Dam, G. (2017). Burgerschap in het voortgezet onderwijs. Nederland in vergelijkend perspectief. Amsterdam: Amsterdam University Press

48 Inspectie van het Onderwijs, 2018, De staat van het onderwijs 2016-2017

49 Inspectie van het Onderwijs, 2018, De staat van het onderwijs 2016-2017 Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs 2018. Utrecht

50 Inspectie van het Onderwijs, 2018, De staat van het onderwijs 2016-2017

51 Beschouwing bij de Macro Economische Verkenning 2018 (2018) Centraal Planbureau

52 Onderwijsraad (2019). Doorgeschoten differentiatie in het onderwijsstelsel. Den Haag: Onderwijsraad

53 Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs 2018. Utrecht

54 Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs 2018. Utrecht

55 Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs 2018. Utrecht CPB (2020) Centraal Economisch Plan 2020

56 Rinnooy Kan, A. 'Kinderen op school een warme lunch: goed idee? 2016 Volkskrant

57 Elffers, L. (2019). Een onzekere wedstrijd op een oneerlijk speelveld: hoe keren we het tij in de onderwijscompetitie? Jaarboek voor sociale vraagstukken, 2019

58 Inspectie van het Onderwijs (2019) Staat van het Onderwijs 2019

59 CPB (2020) Centraal Economisch Plan 2020

60 Motivatie om te leren. Motiverende kenmerken van het Voortgezet Onderwijs. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs

61 Onderwijsraad (2019). Doorgeschoten differentiatie in het onderwijsstelsel. Den Haag: Onderwijsraad

62 Inspectie van het Onderwijs (2019) Staat van het Onderwijs 2019

63 Elffers, L. (2019). Een onzekere wedstrijd op een oneerlijk speelveld: hoe keren we het tij in de onderwijscompetitie?. Jaarboek voor sociale vraagstukken, 2019.
64 Rosenthal, R., & Jacobson, L. (1968). Pygmalion in the classroom. The urban review, 3(1), 16-20.
65 Motivatie om te leren. Motiverende kenmerken van het Voortgezet Onderwijs. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
66 Onderwijsraad (2019). Doorgeschoten differentiatie in het onderwijsstelsel. Den Haag: Onderwijsraad
67 Onderwijsraad (2019). Doorgeschoten differentiatie in het onderwijsstelsel. Den Haag: Onderwijsraad
68 Van de Werfhorst, H., Elffers, L., & Karsten, S. (2015). Onderwijsstelsels vergeleken: leren, werken en burgerschap.
69 CPB (2020) Centraal Economisch Plan 2020
70 Inspectie van het Onderwijs (2019). De staat van het onderwijs 2018.
71 Inspectie van het Onderwijs (2019) Staat van het Onderwijs 2019
72 CPB (2020) Centraal Economisch Plan 2020
73 De Geus, W., & Bisschop, P. (2017). Licht op schaduwonderwijs: Onderzoek naar deelname aan en uitgaven voor schaduwonderwijs.
74 Van de Werfhorst, H., Elffers, L., & Karsten, S. (2015). Onderwijsstelsels vergeleken: leren, werken en burgerschap.
75 Nuffic (2016) Internationaal Baccalaureaat beschreven en vergeleken met het Nederlandse systeem

76 Rapportage leerplichtwet G-gemeenten, schooljaar 2018-2019; Ontwikkelingen leerlingaantallen 2011-2019 (https://www.rijksoverheid.nl/regering/bewindspersonen/arie-slob/documenten/kamerstukken/2019/12/20/b5-ontwikkelingen-leerlingaantallen-2011-2019)

77 https://www.nrc.nl/nieuws/2019/01/30/pim-wil-leren-kan-leren-maar-is-in-een-fuik-beland-a3652193

78 D66 heeft zowel in de Tweede Kamer als de Eerste Kamer tegen de invoering van Passend Onderwijs gestemd.

79 Inspectie van het Onderwijs (2019) Staat van het Onderwijs 2019

80 Advies Passend onderwijs opnieuw onder de aandacht (2018) Onderwijsraad

81 Algemene Rekenkamer (2018) Resultaten verantwoordingsonderzoek 2017 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

82 Inspectie van het Onderwijs (2019) De financiële staat van het onderwijs 2018

83 DUO Onderwijsonderzoek & Advies (2018) Monitor passend onderwijs Leerkrachten basisonderwijs

84 Inspectie van het Onderwijs (2019) De financiële staat van het onderwijs 2018

85 Van leerplicht naar leerrecht. Adviesrapport over waarborging van het recht op onderwijs naar aanleiding van het onderzoek naar thuiszitters (2013) De kinderombudsman

86 Advies Passend onderwijs opnieuw onder de aandacht (2018) Onderwijsraad

87 Ledoux, G. & Waslander, S. (2019) Stand van zaken Evaluatie Passend Onderwijs Deel 5: tussenstand

88 Bloemink, S. (2018) Diagnosedrift

89 Bloemink, S. (2018) Diagnosedrift

90 Gezondheidsraad ADHD: medicatie en maatschappij;

91 CBS (2016) https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/40/lichte-toename-kinderen-met-dyslexie

92 Inspectie van het Onderwijs (2019) De financiële staat van het onderwijs 2018

93 Zie bijvoorbeeld het advies van de Onderwijsraad “Steeds inclusiever” juni 2020

94 De wet op passend onderwijs verplicht scholen slechts te onderzoeken of de school de extra ondersteuning, in de vorm van doeltreffende aanpassingen, zelf kan bieden. Een aanpassing moet worden getroffen, tenzij deze voor de school een onevenredige belasting vormt.

95 Rapportage leerplichtwet G-gemeenten, schooljaar 2018-2019; Ontwikkelingen leerlingaantallen 2011-2019 (https://www.rijksoverheid.nl/regering/bewindspersonen/arie-slob/documenten/kamerstukken/2019/12/20/b5-ontwikkelingen-leerlingaantallen-2011-2019)

96 Peeters R. (2018) Mét andere ogen

97 Inspectie van het Onderwijs (2018) De financiële staat van het onderwijs 2017

98 Onderwijsraad (2018) Een krachtige rol voor schoolleiders

99 Onderwijsraad (2018) Een krachtige rol voor schoolleiders

100 Onderwijsraad (2018) Inzicht in en verantwoording van onderwijsgelden

101 Zie onder andere: Bestuursakkoord PO 2014, Sectorakkoord VO 2014,

102 Kneyber, R & D. Zevenbergen (2018) De sluipende crisis Waarom het onderwijs niet beter wordt

103 Inspectie van het Onderwijs (2018) De financiële staat van het onderwijs 2017

104 Informatie uit tabel Kamerbrief 35000-VIII-145

105 Onderwijsraad (2018) Inzicht in en verantwoording van onderwijsgelden

106 Werkdrukakkoord primair onderwijs (2018)

107 De staat van de schoolleider 2017, Onderwijsinspectie

108De vries, P “Ouders als buddy voor elkaar” HJK februari 2018

109 Wienen, B. &P. de Vries ‘Community bouwen met ouders’ HJK, april 2016

110 Kamerstuknummer 33862 https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2014Z02216&dossier=33862

Je kan alleen vrij zijn, als iedereen de kans heeft om zich te ontplooien, talenten te ontwikkelen en vrij kan deelnemen aan de samenleving. En ons onderwijs is de allerbeste manier om ervoor te zorgen dat iedereen die kansen krijgt.

Daarom komen wij met onze visie op het onderwijs. Met hoe het onderwijs er uitziet als we écht alle kinderen de beste kansen willen geven. Wie je ook bent. Waar je ook vandaan komt. Wie je ouders ook zijn.

Onderwijsvisie 2020

© Alle rechten voorbehouden

D66